

ВІЦЕБСКІ РАЁН

- Стаяны, паселішчы, гарадышчы
- Могілыны (грунтавыя, нурганьны), нургані
- Помніны гаспадарчай дзейнасці, праміслова-аховага архітэктурнага, гідратэхнічных збудаванні дасавецкага перыяду
- савецкага перыяду
- Помніны і месцы нацыянальна-вызваленчага руху
- Помніны і месцы рэвалюцыйнага руху (Рэвалюцыя 1905–07 гг., Вялікая Нацыянальная сацыялістычная рэвалюцыя, Грамадзянская вайна, барацьба працоўных Заходняга Беларусі)

- Цэнтр раёна
- Цэнтры сельсаветаў
- Помніны сацыялістычнага будаўніцтва
- Помніны і месцы, звязаныя з імямі савецкіх партыянаў і дзяржаўных дзеячаў, дзеячаў культуры, мастаў і тэхнікі
- Ваяцка-абарончыя збудаванні (замкі, зямлі, крэпасці, форты і інш.)
- Ніякія дамы, забудова вёскі
- дасавецкага перыяду
- савецкага перыяду
- Новаўтвары арытэктурна
- Адміністрацыйныя і грамадскія збудаванні дасавецкага перыяду
- савецкага перыяду
- Помніны манументальнай скульптуры і інвасты

в. Акцёрская, цэнтр сельсавета

738. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). За 7 км на паўднёвы захад ад вёскі, каля аўтамагістралі Віцебск — Орша. Пахаваны 4 воіны 277-й стралковай дывізіі 72-га стралковага корпусу 5-й арміі 3-га Беларускага фронту, якія загінулі ў 1944 г. пры вызваленні пасёлка ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1976 г. на магіле пастаўлены помнік — зорка паміж бетонных пліт.

739. ЗАБУДОВА ЦЭНТРАЛЬНАЙ СЯДЗІБЫ САЎГАСА «СЯЛЮТЫ» ІМЯ 50-ГОДДЗЯ СССР (архт., гіст.). За 7 км на паўднёвы ўсход ад Віцебска, каля аўтамагістралі Віцебск — Орша. Будаўніцтва пачалося ў 1968 г. Генеральны план забудовы распрацаваны ў Віцебскім філіяле інстытута «Белдзярспраект» (арх. А. Бельскі, інж. І. Іванюў).

У аснову планіроўкі пакладзены выразны падзел тэрыторыі пасёлка на жылыя і вытворчыя зоны, а таксама створонне камплексійнага адзінства забудовы з улікам асаблівасцей рэльефу. Два жылыя раёны аб'яднаны грамадска-гадзібным цэнтрам, які размешчаны пры ўездзе з аўтамагістралі. Першы раён забудаваны 2-, 4- і 6-кватэрнымі дамамі з прыватнымі ўчасткамі, другі — секцыйнымі дамамі без сядзібных участкаў, пабудаваны дамы для маласямейных і інш. У грамадска-гадзібным цэнтры размешчаны: Дом культуры (400 месцаў), бібліятэка з чытальнай залай, музычная школа, прамаварны і прадуктовы магазіны; адміністрацыйна-бытавы комплекс, у які ўваходзяць кантора саўгаса, будынак выканкома сельскага Савета, паштовае аддзяленне, ашчадная каса, АТС, камбінат бытавога абслугоўвання. Будынкі культурна-бытавых і адміністрацыйных устаноў аблакаваны ў адзін аб'ём, які а'юльцеца дамінуючым у забудове пасёлка. З усходняга боку да жылога масіву прымыкае лесапарк, у якім размешчаны сяродняя школа з інтэрнатам і спорткомплекс з плавальным басейнам.

738. Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў.

739. Грамадска-гадзібны цэнтр цэнтральнай сядзібы саўгаса «Сялюты» імя 50-годдзя СССР.

Па выніках Усесаюзнага агляду-конкурсу на лепшую забудову і добраўпарадкаванасць сёл, праведзенага ў гонар 50-годдзя ўтварэння СССР, забудова цэнтральнай сядзібы саўгаса «Сялюты» адзначана дыплагам 1-й ступені і залатым медалём.

Б. М. Назаранка.

739. Жылая забудова цэнтральнай сядзібы саўгаса «Сялюты» імя 50-годдзя СССР.

740. Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў і партызан.

в. Альгона, Бабініцкі сельсавет

740. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахаваны 450 воінаў і партызан, якія загінулі ў баях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у Вялікую Айчынную вайну. У 1964 г. на магіле пастаўлены помнік — скульптура воіна.

в. Ананія, Бабініцкі сельсавет

741. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахаваны 2 савецкія воіны, якія загінулі ў баях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у Вялікую Айчынную вайну. У 1960 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Аржавухава (не існуе), Суражскі пасялковы Савет

742. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЭСКІ (гіст.). Вёска Аржавухава знаходзілася за 3 км на поўдзень ад в. Уласава.

743. Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў і партызан.

11.12.1942 г. нямецка-фашысцкія захопнікі загубілі 23 жыхароў, вёску (13 двароў) спалілі. Пасля вайны не адрадаляся. Увекавечана ў мемарыяльным комплексе Хатынь.

в. Арзова, Акцібрскі сельсавет

743. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахавана 11,5 тыс. воінаў і партызан, якія загінулі ў баях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у Вялікую Айчынную вайну. Сярод пахаваных — Герой Савецкага Саюза Георгій Сцяпанавіч Грыгор'еў і Пётр Васільевіч Шысцяроў.

Г. С. Грыгор'еў нарадзіўся ў 1924 г. ў в. Лажкі Мажайскага р-на Маскоўскай вобл. У Чырвонай Арміі з лютага 1942 г. Член ВЛКСМ. 20.1.1944 г. група разведчыкаў 94-й асобай гвардзейскай разведроты 91-й гвардзейскай стралковай дывізіі атрымала заданне правесці разведку боем і ахапіць «яныка». У баі пры выкананні задання выначыўся гвардыі сержант Г. С. Грыгор'еў. У рашучы момант бою ён закрыв саім целам варожы кулямёт, што забяспечыла поспех аперацыі. Група анічмыка больш за 20 гітлераўцаў і ўзяла 2 палонных. 3.6.1944 г. Г. С. Грыгор'еўу прывосена званне Героя Савецкага Саюза.

П. В. Шысцяроў нарадзіўся ў 1917 г. ў в. Бабыліца Пышугскага р-на Кастрэмакской вобл. Член ВЛКСМ з 1942 г. У Чырвонай Арміі з чэрвеня 1941 г. Радаваў 340-га стралковага палку 262-й стралковай дывізіі Імя Леніна. 24.6.1944 г. каля в. Шагуры пасля працяглага артылерыйска-мінамётнага абстрэлу гітлераўцы найшлі ў атакі на пазіцыі савецкіх войск. П. В. Шысцяроў, застаўшыся адзін, стрымліваў ворага аўтаматным агнём. Калі скончыліся патроны, адбіваўся гранатамі. Загінуў у вярхоўным баі. 24.3.1945 г. П. В. Шысцяроўу прывосена званне Героя Савецкага Саюза.

У 1982 г. на магіле пастаўлены помнік — мемарыяльныя сцяна з надпісам-прывясчэннем і надмагіллі.

Літ.: Навечна ў сэрцы народном. — 1 квіт. Мн., 1984. М. К. Козыроў.

744. ПОМНІК У ГОНАР 1-Й ШТУРМАВОЙ КАМСАМОЛЬСКОЙ БРЫГАДЫ (гіст.). За 400 м на поўдзень ад вёскі каля шляху Віцебск — Орша. 1-я штурмавая камсамольская брыгада рэзерву Вярхоўнага Галоўнакамандавання пачала баявы шлях з 1941 г. ў Падмаскоўі, у 1944 г. ўдзельнічала ў вызваленні Віцебшчыны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1976 г. ў гонар брыгады ўстаноўлена бетонная пліта. На існае — карта баявога шляху брыгады, зверху — зорка і выява рук, якія трымаюць чашу з Вечным агнём.

в. Арохі, Суражскі пасялковы Савет
745. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). На захаднай ускраіне

744. Помнік у гонар 1-й штурмавой камсамольскай брыгады.

вёскі. Пахаваны 105 воінаў, якія загінулі ў 1943 г. ў баях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у Вялікую Айчынную вайну. У 1965 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Асінаўка, Шапечынскі сельсавет

746. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). У цэнтры вёскі, каля будытка сярэдняй школы. Пахаваны 497 воінаў 5-га гвардзейскага стралковага корпуса 39-й арміі 3-га Беларускага фронту, якія загінулі ў баях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у чэрвені 1944 г. У 1961 г. на магіле пастаўлены помнік — скульптура воіна.

в. Асраўскія, Курмыскі сельсавет

747. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ, ПАРТЫЗАН І АХВЯР ФАШЫЗМУ (гіст.). Каля школы. Пахаваны 195 воінаў, партызан і мірных жыхароў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну.

Гітлераўскае камандаванне ў краініку — маі 1943 г. праводзіла карную аперацыю супраць партызанскіх атра-

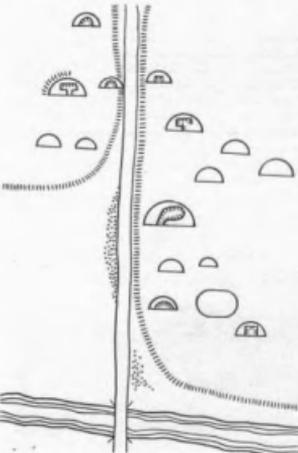
747. Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў, партызан і ахвяр фашызму.

749. Пам'яник на брацкій магіле совєт-кїз воїнаў і партызан.

даў. Партизаны адбілі наступленне карнікаў, нанесілі ім значныя straty ў змыві сліе і тэхніці, перайшли ў контр наступленне і адкінули ворага за Заходнюю Дзвіну. Пры адступленні гітлераўцы палілі вёскі, забіваўлі мільяны жыхароў, рабавалі маёмасць. У в. Астраўскія яны расстралялі жанчын, дзяцей, старых, вёску спалілі.

У 1956 г. ў брацкую магілу ахвяр фашызму перанесены астатні воіны Чырвонай Арміі, што загінулі пры вызваленні населеных пунктаў калгаса «XXI партызан». У 1964 г. на магіле пастаўлены абеліск. Ф. В. Бармеевіч.

750. Курганны могільнік. План.

748. МЕСЦА БАЗІРАВАННЯ ШТАБА 1-й БЕЛАРУСКОЙ ПАРТЫЗАНСКОЙ БРЫГАДЫ (гіст.). У лісных масівах каля вёскі з красавіка да кастрычніка 1943 г. баіравалася 1-я Беларуская партызанская брыгада. Камандзіры брыгады — М. П. Шмыроў, Я. З. Захарэў, камісары — Р. У. Шкродэ, Ц. Р. Кавалюскі. У в. Галенічы знаходзіўся партызанскі аэрадром, дзе прыляталі самалёты 105-га гвардзейскага авіянапалка, які абслугоўваў партызан Суражскай зоны. У 1975 г. на ўшанаванне памяці народных месціцаў у цэнтры вёскі ўстаноўлены памятны знак.

в. Бабінічы, цэнтр сельсавета

749. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахаваны 2527 воінаў і партызан, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. У 1964 г. на магіле пастаўлены помнік — скульптура воіна са сцягам.

750. МЕМАРЫЯЛЬНАЯ ДОШКА КАЛІДЗІНУ Міхаілу Іванавічу (гіст.). На будынку сельскага Дома культуры вучаца «Надбраззе». Устаноўлена ў 1973 г. на ўшанаванне памяці М. І. Калізіна, які 12.6.1919 г. на чале агітпоезда «Кастрычніцкія рэвалюцыя» наведаў вёску і гутарыў з сялянамі.

751. МЕМАРЫЯЛЬНАЯ ДОШКА У ГОНАР СТАГОДЦЯ ШКОЛЫ (гіст.). На будынку сучаснай сярэдняй школы. Устаноўлена ў 1967 г. з нагоды 100-годдзя адкрыцця (1867 г.) школы ў вёсцы.

752. ПОМНІК ВУЧНЯМ І НАСТАВНІКАМ (гіст.). Каля школы. На ўшанаванне памяці 136 настаўнікаў і вучняў вучыцкай школы, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1968 г. пастаўлены абеліск.

753. ПОМНІК У ГОНАР ПЯЦЦІДЕСЯЦГОДЦЯ САВЕЦКАЙ УЛАДЫ (гіст.). Каля школы. У азнаменаванне 50-годдзя Савецкай улады ў 1967 г. пастаўлена стала.

754. РАДЗІМА КЪРЫЛЕНКІ Уладзіміра Пылафеявіча (гіст.).

Герой Савецкага Саюза У. Ц. Курылёнка нарадзіўся 25.12.1924 г. Член ВЛКСМ з 1938 г. У 1941 г. скончыў 9 класаў Веліскай сярэдняй школы Смаленскай вобл. З першых дзён вайны актыўна ўключыўся ў барацьбу супраць нямецка-фашысцкіх акупантаў, збіраў зброю і перадаваў на партызанам, арганізоўваў дыверсіі на дарогах. З лютата 1942 г. партызан атрада І. Р. Шлапакова, які дзейнічаў на тэрыторыі былога Каспаліскага р-на Смаленскай вобл. У. Ц. Курылёнка знішчыў каля 1000 салдат і афіцэраў ворага, пусціў пад адхон 4 нямецкія аэпланы, узарваў чыгуначны мост. 14.5.1942 г. ў вірнуым баі з фашысцкімі карнікамі быў сміротна паранены. 1.9.1942 г. У. Ц. Курылёнку пры-

своена званне Героя Савецкага Саюза. На ўшанаванне яго памяці ў Смаленску пастаўлены помнік. Яго імем быў названы партызанскі атрад у Смаленскай вобл.

Літ.: Навечна в сэрце народном.— 3 изд.— М., 1984. Т. Р. Курылёва.

755. САД ПЕРАМОГІ (гіст.). Каля школы. Пасаджаны ў 1965 г. ў азнаменаванне 20-годдзя Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыняй вайне. У 1965 г. ў садзе ўстаноўлены памятны знак.

в. Бальхухі, Вымянянскі сельсавет

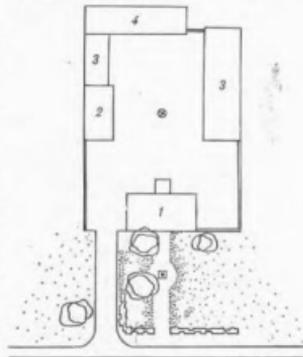
756. ВАЙСКОВЫЯ МОГІЛКІ (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахаваны 1071 савецкі воін і партызан, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну ў боях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1953 г. на могілках пастаўлены 9 абеліскаў.

в. Бараўляны, Мазалаўскі сельсавет

757. КЪРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 0,5 км на поўнач ад вёскі, на ўзвышаным беразе невялікага ручая, каля дарогі ў в. Буяны. 15 курганоў вышыняй 1—3 м, дыяметрам 8—20 м. 14 насыпана ў плане круглыя, 2 — падоўжаныя. Выявіў і абследаваў у 1972 г. Г. В. Штыхаў, у 1981 г. абследаваў Л. У. Калідзінскі. Раскопкі не праводзіліся.

758. ПАНТОВАЯ СТАНЦЫЯ (архит.). Ненадаблеў ад вёскі, на 1067-м км аўтамагістралі Кіеў—Ленінград. Выкарыстоўваецца як дом дарожнага майстра.

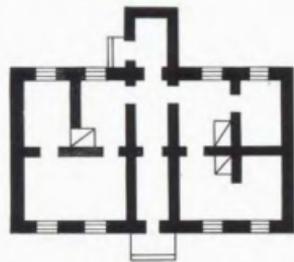
Станцыйны дом 3-га разраду пабудаваны з цэглы паводле «ўзорніка» праекта 1843 г. Знаходзіцца за 35 м ад дарогі і павернуты да не галоўным фасадом. Будынак прамавугольным ў

758. Пантовая станцыя. План: 1 — станцыйны дом; 2 — амяска; 3 — каартыня; 4 — стайня.

758. Станційний дом.

758. Станційний дом. План.

плате, з боку двора — невеличка прибудова. На галюзінім фасаді 4 акни з ліштвами. Над уваходом невеликі фронтончик. Абшад сенцаў, якія выцгнуты ўздоўж палічарнай вості будынка, размяшчаліся на левым баку 3 пакоі для прыездных, імшчыкоў, на правым — пакоі даглядчыка. Гаспа-

759. Скронсвае кольца з гарадзішча Баронікі.

дарчын пабудовы на станцыйным двары (хлявы, стайні, фягель для імшчыкоў) часткова перабудаваны.

Паштова станцыя — помнік даражнай архітэктуры Беларусі сярэдзіны 19 ст.

Літ.: Дембовецкі А. С. Опыт описания Могилевской губернии... Кн. 1—3.— Могилев, 1882—84; Гельффер А. Очерк развития дорожного и мостостроительного дела в ведомстве путей сообщения. Т. 2.— СПб., 1911; Сардаров А. С. История и архитектура дорог Белоруссии.— Мн., 1978. А. С. Сардарав.

в. Баронікі, Ноўкінекі сельсавет

759. **ГАРАДЗІШЧА** (археал.). На паўночна-ўсходнім ускраіне вёскі, на левым беразе р. Лучоса. Узвышаецца над поймай ракі на 20 м. Пляцоўка авальная, памерам 74×42 м. З захаду і ўсходу працякаюць 2 ручаі, з поўначы — рака. Уваход на гарадзішча з паўднёвага боку. Спачатку гарадзішча не мела штучных умацаванняў, назапней быў насыпаны невысокі вал. Абследаваў у 1956 г. Л. В. Аляксееў, раскопкі на плошчы 140 м² праводзілі ў 1965 г. К. П. Шут, у 1972 г. Г. В. Штыхаў. Культурны пласт у цэнтры пляцоўкі 0,2—0,3 м, з паўночнага боку 0,9 м. Вывулены ямы ад жытлаў славяноў канструкцыі, зноўданы жалезны нож з гарбаты спілкай, 2 каменныя кляпавыя сякеры, глінянае прасціца, жалезныя сякеры сфінгата тыпу, тамызальны брусок, каля 200 кавалкаў глінянага посуду, бронзавыя скроневыя падвеска 5—4 стагоддзі да н. э. і скарб з трох дражных бронзавых скроневых кольцаў 6—7 стагоддзяў, якія мелі на 2 трапецападобныя падвескі. Кераміка ліняя, у большасці выпадкаў гладкакаменная, зрэдку трапляюцца фрагменты, верхнімі якіх накрыта штыхамі, асобныя чаранкі маюць адбіты тэкстылю. Гарадзішча адносіцца да дыяра-даўняскай культуры і датуецца 5 ст. да н. э.—4—5 стагоддзямі н. э. Магчыма, у 6—8 стагоддзях выкарыстоўвалася як сховішча.

Матэрыялы раскопак захоўваюцца ў Інстытуце гісторыі АН БССР. Літ.: Аляксеев Л. В. Археологические памятники эпохи железа в среднем течении Западной Двины.— У кн.: Вопросы этнической истории народов Прибалтики. М., 1969.— (Труды Прибалтийской областной научной конференции; [т.] 1); Штматов Г. В. Сравнительное изучение древнейших городов Полоцкой земли и памятников их ороствешей.— У кн.: Древности Белоруссии. Мн., 1968; Шут К. П. Памятники раннего железного века на севере Белоруссии.— Там жа. Г. В. Штыхаў.

в. Будзіна, Суражскі насялковы Савет

763. Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў.

в. Будзіна, Суражскі насялковы Савет

760. **БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН** (гіст.). На заходнім ускраіне вёскі. Пахаваны 77 воінаў і партызанаў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. У 1964 г. на магіле пастаўлены помнік — скульптура воіна.

в. Буева, Бабініцкі сельсавет

761. **БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН** (гіст.). На могілках. Пахаваны воіны асобнага атрада А. С. Пітрова і партызаны атрада М. П. Мапшова, А. А. Пагаралава 1-й Беларускай партызанскай брыгады (15 чалавек), якія загінулі 24.8.1943 г. ў баі супраць гітлераўскіх карнікаў у Буеўскім лесе. У 1981 г. на магіле ўстаноўлены мемарыяльны знак.

762. Помнік ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). У цэнтры вёскі. На ўзнаўленне памяці землякоў, якія загінулі ў Влі-

759. Гарадзішча.

кую Айчынную вайну, у 1967 г. пастаўлена стала.

в. Вароны, цэнтр сельсавета

763. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). Каля шашы Віцебск — Смаленск. Пахаваны 3582 воіны і партызаны, якія загінулі ў баіх супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у Вялікую Айчынную вайну. Сярод пахаваных — воіны 158-й стралковай дывізіі 84-га стралковага корпуса 39-й арміі. У 1956 г. на магіле пастаўлены помнік — скульптура 2 воінаў, у 1964 г. ўстаноўлены мемарыяльныя дошкі з імёнамі загінуўшых.

764. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 0,5 км на паўднёвы захад ад вёскі, на беразе воз. Палонскае. 3 курганы вышынёй 3,5 м, дыяметрам 15 м. Выявіў і абследаваў у 1972 г. Г. В. Штыхаў, у 1981 г. абследаваў Л. У. Калядзінаў. Раскопкі не праводзіліся.

765. МЕСЦА БОЮ 1812 г. (гіст.). На паўднёвай ускраіне вёскі, непадалёку ад шашы Віцебск — Смаленск.

У наастраўніку 1812 г. рускія войскі корпуса П. Х. Вітгенштэйна ваявалі ў раёне Віцебска супраць французскіх захопнікаў. 26.10.1812 г. пасля паражэння бою напалеонаўскія войскі, надлазіўшы мост пераў Заходнюю Дзвіну, адступілі з Віцебска на Смаленскі дарожа. Пры дапамозе гарман рускія саадаты патушылі агонь, перайшлі раку і пачалі праследванне ворага. За 16 км ад горада каля в. Вароны атрад уланаў над камандаваннем падлакоўніка Сталыпіна дагнаў французаў і ўступіў з імі ў

766. Помнік землякам.

бой. Варожы ар'ергард быў разбіты, каля 400 саадат, некалькі афіцэраў і генерал узяты ў палон. Былі захоплены 2 гарматы і шмат ваіскавага рымштуку.

У 1912 г. на сродкі ваіскавай часці Імбургскіх уланаў на месцы бою пастаўлены помнік — абеліск з літым чыгуначным крыжам.

Літ.: Добравольскі в. К. Віцебская губерня в Отечественной войну.—Витебск, 1912; Корнейчик В. И. Белорусский народ в Отечественной войне 1812 г.—Мн., 1962.—М. К. Конышев.

766. ПОМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). У цэнтры вёскі. На ўшанаванне паміці 167 землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1966 г. насыпаны курган.

767. ПОМНІК САВЕЦКІМ ЛЕТЧЫКАМ (гіст.). За 1,5 км на захад ад вёскі, каля шашы Лёзна — Віцебск.

953-і штурмавы авіяполк быў сфарміраваны ў жніўні 1942 г., уваходзіў у склад 1-й Паветранай арміі. 16.10.1943 г. авіяполк прыбыў на франтавы аэрадром на захад ад Смаленска, адкуль рабўў баявыя вылеты ў раён Орны. Вызначыўся ў баіх за вызваленне Віцебска і вобласці ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Атрымаў ганаровае найменне «Віцебскі». Паўней авіяполк удзельнічаў у вызваленні Мінска, Вільнюса, Кенігсберга, Польшчы і інш. Узнагароджаны ордэнамі Суворова і Кутузава.

У 1980 г. на ўшанаванне паміці дэточкаў авіяпалка пастаўлены 2 стылізаваныя пілоны.

в. Васькавіч, Зарошаўскі сельсавет

768. РАДЗІМА АНТОНЕНКІ Аляксей Касцянавіч (гіст.).

Герой Савецкага Саюза А. К. Антоненка нарадзіўся 29.1.1911 г. ў сям'і чыгуначніка. Член КПСС. Пасля заканчэння школы ФЭИ прадаваў слерам і памочнікам маляніка паравоза. З 1929 г. ў Чырпонай Арміі, скончыў Ёўскае ваенна-марское авіяцыйнае вучылішча (1932 г.). Удзельнічаў на Хал-Хін-Голе, савецка-фінляндскай вайны 1939—40 г. У Вялікую Айчынную вайну на фронце з 1941 г., дэточык-зніпчальнік. 23.6.1941 г.

ў наветраным баі над Талінам збіў «юнкерс». Абаронаў Лёнінград, збіў 4 самалёты. Званне Героя Савецкага Саюза прысвоена 14.7.1941 г. Загінуў у баі 26.7.1941 г. Пахаваны ў Фінляндыі на паўночнае ваяна Хама. Яго імя названы вуліца ў Лёнінградзе, пасёлак у Лёнінградскай вобл. Навечна занесены ў спісы зніпчальнага авіяпалка.

Літ.: Навечно в сердце народном.—3 изд.—Мн., 1984. В. В. Караткевіч.

**в. Ваўчкі (не Ісупе),
Вываніцкі сельсавет**

769. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЁСКІ (гіст.). Вёска Ваўчкі знаходзілася за 1,5 км на паўночным захад ад в. Фокіна. У лютым 1943 г. гітлераўскія карнікі спалілі вёску разам з жыхарамі (43 чалавекі). Пасля вайны не адрадаваліся. У 1968 г. на месцы былой вёскі насыпаны курган.

в. Выводкі, Поўкініцкі сельсавет

770. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПОМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). У цэнтры вёскі, каля шашы. Пахаваны 12 воінаў, якія загінулі ў чэрвені 1944 г. пры вызваленні раёна ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, сярод пахаваных — Герой Савецкага Саюза Аляксандр Пятровіч Жасцюк.

А. П. Жасцюк ў нарадзіўся 26.7.1922 г. ў в. Слаўцава Меленіцкага р-на Уладзімірскай вобл. Чл. КПСС з 1944 г. У Чырпонай Арміі з 1940 г. У Вялікую Айчынную вайну ваяваў на Калінінскім, 1-м Прыбалтыйскім, 3-м Беларускам франтах. Камандаваў кулямётным узводам 279-га гвардыйскага стралковага палка 91-й гвардыйскай стралковай Духаўшчынскай дывізіі. Гвардыі лейтэнант А. П. Жасцюк вызначыўся ў час Віцебска-Аршанскай аперацыі. 23.6.1944 г. ў час прарыву абароны ворага ўзвод у раёне в. Карпавічы падаў 6 агнявых кропак і зніпчыў каля 100 гітлераўцаў. Праследуючы праціўніка, фарсіраваў р. Лучосу і ўмацаваўся на яе

765. Помнік на месцы бою 1812 г.

767. Помнік савецкім дэточыкам.

левим березе, чым забяспечыў пераправу палка. 24 чэрвеня каля в. Асінаўка ўзвод зішчыў 5 кулямётных кропак і 130 гітлераўцаў. 25 чэрвеня ў баі каля в. Камары на працягу дні адбіў 4 контратакі ворага, а потым перайшоў у атаку. У гэтым баі А. П. Язастоў загінуў. 24.3.1945 г. А. П. Язастоў прысвоена званне Героя Савецкага Саюза.

У 1965 г. ўстаноўлены 2 надмагіллі, у 1967 г.—стэла на ўшанаванне памяці землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну.

Літ.: Навечна ў сэрце народном.— 3 изд.—Мн., 1984. М. К. Кошалеў.

в. Войтава, Вымянінскі сельсавет

771. ВАЙСКОВЫЯ МОГІЛКІ (гіст.). У цэнтры вёскі, побач з клубам. Пахаваны 539 савецкіх воінаў, якія загінулі ў 1944 г. ў баіх супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Сярод пахаваных—Герой Савецкага Саюза Аляксей Арсенавіч Томскі.

А. А. Томскі нарадзіўся 28.3.1924 г. ў с. Савасцева Калінінскага р-на Калінінскай вобл. Член КПСС з 1943 г. У 1941 г. добраахотна пайшоў на фронт. Спрымаў камандзір узвода роты адтамачкаў 130-га стралковага палка 262-й стралковай Дзміядзёўскай дывізіі. 3.3.1944 г. ўзвод на чале з А. А. Томскім з групай байцоў (9 чалавек) атакаваў варожыя пазіцыі і выбіў ворага з траншы. Перагрукнуўшыся, фашысты пайшлі ў контратаку. Бой працягнуўся 2 гадыны. Паранены А. А. Томскі прайшоў камандаваць боем, разам з байцамі ўварваўся ў другую лінію траншы. А. А. Томскі па-геройску загінуў у гэтым баі ў рукавашнай схватцы. 24.3.1945 г. А. А. Томскаму прысвоена званне Героя Савецкага Саюза. Яго імем названы вуліцы ў г. Калініні і г. п. Лёна, яго імя прысвоена школе ў в. Войтава.

У 1964 г. на могілках пастаўлены 3 абеліскі.

Літ.: Навечна ў сэрце народном.— 3 изд.—Мн., 1984. М. К. Кошалеў.

в. Востраў, Янівцкі пасёлак Савец

772. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахаваны 132 воіны і партызаны, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. У 1959 г. на магіле пастаўлены 2 абеліскі.

в. Вымна, цэнтр сельсавета

773. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). У цэнтры вёскі, шэрад будынкам канторы саўгаса імя А. Я. Углюўскага. Пахаваны 458 воінаў, якія загінулі пры вызваленні раёна ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Сярод пахаваных—Герой Савецкага Саюза Анатоль Яфімавіч Яфімавіч.

А. Я. Углюўскі нарадзіўся 24.7.1923 г. ў в. Лукавіца Вялікаўсцкоўска-

га р-на Валдагодскай вобл. ў сільскай сям'і. Член ВЛКСМ. У Вялікую Айчынную вайну з 1942 г. на Калінінскім і 1-м Прыбалтыйскім фронтах. Вызначыўся пры вызваленні Суражскага р-на Віцебскай вобл. У ноч на 20.12.1943 г. пры адбіцці варожай танкавай атакі брацібойчыч гвардыя радываў 306-й гвардзейскай стралковай дывізіі А. Я. Углюўскі кінуўся з працітанкавай гранатай пад «тыгр» і падарваў яго. Натхніўшы прыкладам А. Я. Углюўскага, байцы падбілі шэраг некалькіх фашысцкіх танкаў. Контратака ворага была адбіта. 4.6.1944 г. А. Я. Углюўскаму прысвоена званне Героя Савецкага Саюза. За 6 км на паўночны захад ад в. Вымна, каля шашы Віцебск—Сураж і ў с. Вялікі Уцедог імя пастаўлены помнікі, імя Героя прысвоена саўгасу ў Віцебскім р-не.

У 1957 г. на магіле пастаўлены помнік—скульптура воіна.

Літ.: Навечна ў сэрце народном.— 3 изд.—Мн., 1984. М. К. Кошалеў.

774. ПОМНІК УГЛОЎСКАГА АНАТОЛЮ ЯФІМАВІЧУ (гіст., маст.). За 6 км на паўночны захад ад в. Вымна, каля шашы Віцебск—Сураж. У 1978 г. на ўшанаванне памяці Героя Савецкага Саюза А. Я. Углюўскага пастаўлены помнік—фігура воіна (скульпт. А. Гвоздзікаў, жалезабетон; агульная вышыня 4,5 м). Баец пагардзючы нябескае, устаў, каб шпунтуць з'яву гранат. Разкі рух наперад, адкінуў заўваў руку, разарваўся лентга гусонім перадаволь напружалеці. І драматызм моманту. Дынаміка ўзгорунага стану воіна, яго імкніны парыву анічыць ворага надкрслены экспрессіяй пластычных форм. Адкрыты з усіх бакоў помнік ярка і змацян-

773. Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў.

774. Помнік А. Я. Углюўскаму.

нальна ўстаўляе гераізм савецкага воіна.

Л. Р. Ланцэвіч.

775. РАДЗІМА НІКІФАРОВСКАГА

Мікалая Іакуўлевіча (гіст.).

Беларускі этнограф і фалькларыст, правадзейны член Таварыства аматараў прыроднагаўства, антрапалогі і этнаграфіі Маскоўскага ўніверсітэта (з 1890 г.), Рускага геаграфічнага таварыства (з 1897 г.), Віцебскага царкоўна-археалагічнага музея (з 1895 г.), Віцебскага губернскага статыстычнага камітэта (з 1895 г.). М. Я. Нікіфаровскі нарадзіўся 5.5.1845 г. ў сям'і дяка. Скончыў Віцебскую духоўную семінарыю (1867 г.). Працаваў настаўнікам народных вучылішчаў і гімназіі Віцебскай губерні, Сібірскай і Маладзечанскай семінарыяў. Больш за 20 гадоў з'яўляўся карэспандэнтам П. В. Шайна (знаёмы з ім з 1871 г.). З сярэдзіны 1890-х гадоў супрацоўнічаў з Я. Ф. Карскім, выступаў у самастойным працам. М. Я. Нікіфаровскі апублікаваў працы па этнаграфіі, фальклору і гісторыі Беларусі, якія з'яўляюцца каштоўнай крыніцай для вывучэння быту беларусаў, іх матэрыяльнай і духоўнай культуры. Сярод іх—«Нарысы Віцебскай Беларусі» (ч. 1—8, 1892—99 гг.), «Нарысы прастарароднага жыцця-быцця ў Віцебскай Беларусі і апісанне прадметаў штодзённасці» (1895 г.), «Простарародныя прыметы і звычкі, легендарны паданні пра асобы і мясціны» (1897 г.), «Простарародныя загадкі» (1898 г.), «Беларускія песні-частушкі» (1911 г.), «Напоўпрыказкі і напоўпрымаўкі, якія ўжываюцца ў Віцебскай Беларусі» (1910—13 гг.). Памер М. Я. Нікіфаровскі 28.5.1910 г.

Літ.: Бондарчык В. К., Чыгірнов І. Р. Николь Илювелья Николаевич.—Мн., 1960; Бондарищев В. К. Гісторыя беларускай этнаграфіі XIX ст.—Мн., 1964. В. В. Караткевіч.

в. Валэйка Любчына,
Задуброўскі сельсавет

776. ВАЙСКОВЫЯ МОГІЛКІ (гіст.). На паўночнай ускраіне вёскі. Пахаваны 221 воін, якія загінулі ў 1944 г. ў баях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1980 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Гарадніскі Мох,
Ноўкінскі сельсавет

777. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). На могілках. Пахаваны 1497 воінаў, якія загінулі ў 1944 г. ў баях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1957 г. на магіле пастаўлены абеліск.

778. МАГІЛА АХВЯР ФАШЫЗМУ (гіст.). За 3 км на поўнач ад вёскі, за 150 м ад дарогі Ноўка — Сасноўка, на ўскраіне лесу, ва ўрочышчы Псе-кі. Пахаваны мірныя жыхары, якія загіблі ў нямецка-фашысцкай захопніцкай і Вядлікую Айтчынную вайну. У 1965 г. на магіле наскананы Курган і пастаўлены абеліск.

в. Гаркава, Шанечынскі сельсавет

779. МАГІЛА АХВЯР ФАШЫЗМУ (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахаваны 19 мірных жыхароў, якіх расстралялі ў жнівні 1942 г. нямецка-фашысцкія захопнікі. У 1967 г. на магіле пастаўлена стэла.

780. МЕСЦА БАЕЎ 1943 г. (гіст.). У раёне бязой вёскі Галецічы ў перыяд з 28 лютага па 4 сакавіка 1943 г. праходзілі баі партызан супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў, у час якіх загінуў камандзір Багушэўскай партызанскай брыгады М. П. Кросік. У 1960 г. на ўшанаванне памяці партызан і іх баявых дзеянняў на будынку сельскага клуба ўстаноўлена мемарыяльная дошка.

в. Герасімава,
Мазалаўскі сельсавет

781. ВАЙСКОВЫЯ МОГІЛКІ (гіст., маст.). За 3 км ад в. Герасімава, на беразе воз. Лосвіда. Пахаваны 76 са-вецкіх воінаў, якія загінулі ў снежні 1943 г. пры вызваленні раёна ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

У час Гародняўскай аперацыі 1943 г. пасля вызвалення Гарадня ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў воіскі 11-й гвардзейскай і 4-й ударнай арміі працягвалі наступальныя паўдзень у напрамку Віцебска. Гітлераўскае камандаванне надавала вялікае значэнне абароне Віцебска як «варот Прыбалтыкі». Горад быў абкружаны 3 палосамі ўмацаванняў. Пераадолеўшы першы абарончы рубяж, саветскія воіны 31.12.1943 г. падшпілі да воз. Лосвіда, дзе праходзіў другі рубяж. Але тут яны былі спынены моцным агнём праціўніка. У баях загінула шмат са-вецкіх воінаў.

779. Помнік на магіле ахвяр фашызму.

У 1971 г. на могілках пастаўлены помнік (арх. А. Бельскі, скульпт. А. Паўлючук; тапіраваны бетон). Архітэктурна-прасторавая кампазіцыя складаецца з 11 надмагілляў, акаймаваных плітамі, і чатырохграннага абеліска вышыняй 11,5 м, устаноўленага ў цэнтры ступенчатага стыльбата. Абеліск складаецца з 7 блокаў, сіметрычна скампанаваных адносна вертыкалі. На плоскасці аднаго з блокаў —

рэльефная выява гвардзейскага значка, другога — надпіс-прывясчэнне. Справа каля абеліска размешчаны мастыны куб з скульптурным партрэтам воіна Савецкай Арміі.

Літ.: Галіцкія і Р. П. Годы суровых испытанняў. 1941—1944: Запіскі помандара — М., 1973.

М. К. Котлаев, М. М. Яніцкая.

в. Газазічы,
Янівіцкі пасляжыны Савет

782. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). На могілках. Пахаваны 55 воінаў, якія загінулі ў Вядлікую Айтчынную вайну. У 1954 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Грабяніца, Мазалаўскі сельсавет

783. БРАЦКАЯ МАГІЛА ПАРТЫЗАН (гіст.). На могілках. Пахавана больш за 400 партызан 4-й Віцебскай брыгады, якія загінулі ў 1941—43 гг. у баях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1965 г. на магіле пастаўлены абеліск.

784. МЕСЦА СХОДАЎ ПАДПОЛЬШЧЫКАЎ (гіст.). За 2 км на паўднёвы ўсход ад вёскі, каля воз. Валконка, у Грабнеўскім лесе.

У жнівні 1941 г. ў Віцебскім р-не па ініцыятыве І. Да. Будчынава была створана падпольная група, у якую ўваходзілі А. П. Абраменка, М. Ф. Біруліні і інш. Сходы падпольшчыкаў праводзіліся ў лесе ў зямлянцы каля вёскі. 5.11.1941 г. фашысты выкрылі месца сходаў. У баі загінулі І. Да. Будчынаў і А. П. Абраменка. Пасля гібель І. Да. Будчынава групу ўзнач-

781. Помнік на вайсковых могілках.

лію М. Ф. Бірулін, пад кіраўніцтвам якога ў лютым 1942 г. быў створаны партызанскі атрад (камісар — У. А. Хобараў, начальнік штаба — І. А. Хрыцкі). З красавіка 1942 г. атрад дзейнічаў у складзе 1-й Беларускай партызанскай брыгады. У лютым 1943 г. на яго базе створана 1-я Віцебская партызанская брыгада.

У 1967 г. была адноўлена зямляна, дзе праходзілі сходы, устаноўлена мемарыяльная дошка.

Літ.: Всенародное партизанское движение в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июль 1941 — июль 1944); Документы и материалы. Т. 1—2. Мн., 1967—78. Ф. В. Баркеев.

в. Дземіжы, Запольскі сельсавет

785. КУРГАН (археал.). Відомы пад назвай Валатоўка. За 1,5 км на ўсход ад вёскі, у бары каля лясной дарогі. У плане чатырхвугольны, памерам 12×14 м, вышыня 1,8 м, вакол насыпаны раўкі. Выявіў і абследаваў у 1972 г. Г. В. Штыхаў, абследаваў у 1981 г. Л. У. Калядзінска.

в. Дзявля, Суражскі пасёлковы Савет

786. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). На могілках Пахаваны 25 воінаў, якія загінулі ў 1944 г. пры вызваленні вёскі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1975 г. на магіле пастаўлена стэла.

в. Дзюжа, Магалаўскі сельсавет

787. ПМОНІК ЛЕНІНУ Уладзіміру Ільічу (гіст.). На тэрыторыі Віцебскай бінфабрыкі імя Я. Р. Каваленкі. Бюст У. І. Леніна ўстаноўлены ў 1962 г.

в. Дзяжыя, Курнскі сельсавет

788. БРАЦКАЯ МАГІЛА ПАРТЫЗАН (гіст.). На могілках Пахаваны 4 партызаны, якія загінулі ў 1943 г. ў баях супраць гітлераўцаў. У 1965 г. на магіле пастаўлены абеліск.

789. МАГІЛА ГАРУНОВА Пятра Куз-

міча (гіст.). На могілках Старых лейтэнант П. К. Гаруноў загінуў у 1943 г. У 1965 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Дружыя, Явянскі пасёлковы Савет

790. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). За 0,5 км на захад ад вёскі. Пахаваны 126 воінаў і партызан, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. У 1962 г. на магіле пастаўлены абеліск.

791. МЕСЦА ПДЗВІГУ САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). На ўскраіне вёскі, каля шашы Віцебск — Смаленск. Часці Чыронай Арміі ў снежні 1943 г. вялі баяў у раёне шашы Смаленск — Віцебск. 27 воінаў 4-й роты 875-га палка 158-й стралковай дывізіі пад камандаваннем лейтэнанта І. Я. Бяслёбага раіліся 25.12.1943 г. захапілі вясняно і на працягу дня ўтрымлівалі яе. Калі падшыла данамога, на вышыні нікога не асталося ў жывых. За праўдзёную мужнасць 27 воінаў памяртваю ўзнагароджаны ордэнамі Айчынай вайны 1-й ступені.

У 1964 г. на ўшанаванне паміці воінаў-героюў пастаўлена стэла.

в. Дрыкоўле, Магалаўскі сельсавет

792. ГАРАДЗІНІЧА (археал.). Мясцова назва Царка в і шча. За 2 км на паўднёвы захад ад вёскі. Плянёчка памерам 35×45 м, умацавана валам вышыняй 2—2,5 м і ровам глыбінёй 1,5—2 м. Уваход з паўднёвага боку. Абследавалі ў 1955 г. Л. В. Аляксееў, у 1972 г. Г. В. Штыхаў, у 1981 г. Л. У. Калядзінска, Раскопкі не праводзіліся.

в. Дубавіцы (не існуе), Запольскі сельсавет

793. МЕСЦА СПАЛЕНАЯ ВЭСКІ (гіст.). Вёска Дубавіцы знаходзілася за 3 км на ўсход ад в. Каваленка. У кастрычніку 1943 г. нямецка-фашысцкія карнікі загіблі 28 жыхароў в. Дубавіцы, вёску спалілі (42 дзвяры). Пасля Вялікай Айчынай вайны не адраджалася. Увекавечана ў мемарыяльным комплексе Хатынь.

в. Дубрава (не існуе), Вымянінскі сельсавет

794. МЕСЦА СПАЛЕНАЯ ВЭСКІ (гіст.). Вёска Дубрава знаходзілася за 1 км на поўдзень ад в. Прывольная. 14.12.1943 г. нямецка-фашысцкія акупанты зажыма спалілі 99 жыхароў, у т. л. 40 дзяцей, і знішчылі вёску (32 дзвяры). Пасля Вялікай Айчынай вайны не адраджалася. У 1958 г. на месцы былой вёскі пастаўлены абеліск. Увекавечана ў мемарыяльным комплексе Хатынь.

в. Дымацова, Аццібрскі сельсавет

795. ПМОНІК КАЛІНІНУ Міхаілу Іванавічу (гіст.). Каля будынка праў-

лення калгаса імя М. І. Калініна. Бюст М. І. Калініна ўстаноўлены ў 1968 г.

в. Жыгалава, Заронаўскі сельсавет

796. МАГІЛА МУХІНА А. Е. (гіст.). У цэнтры вёскі. Гвардыі старшы лейтэнант А. Е. Мухін загінуў у студзені 1944 г. У 1957 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Задвінне, Курнскі сельсавет

797. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). На ўсходняй ускраіне вёскі, на правым беразе р. Заходняй Давіна. Пахаваны 576 воінаў і партызан, якія загінулі ў гады Вялікай Айчынай вайны. Сярод пахаваных — Герой Савецкага Саюза Андары Самуілавіч Гаіко.

А. С. Гаіко нарадзіўся ў 1920 г. ў пас. Карасей Абуляцкага р-на Аранбургскай вобл. Працаваў у калгасе на радзіме трактарыстам. Удзельнік савецка-філяндскай вайны 1939—40 гг. У Вялікую Айчынную вайну на фронце з 1941 г. Камандзір звада 2-й стралковай роты 1126-га стралковага палка 334-й стралковай дывізіі 43-й арміі лейтэнант А. С. Гаіко вызначыў 26.12.1943 г. ў бай каля в. Задвінне (да 1964 г. вёска называлася Пальнаўка). На працягу 4 гаўдзян на чале групы з 7 чалавек адбіў 10 контрацта праўніцка. Застаўшыся адін, адстраляваў да апошняга патрона. Калі скончыліся боепрыпасы, падцясніў гітлераўцаў і 2 процітанкавыя гранатамі падарваў іх і загінуў сам. 4.6.1944 г. А. С. Гаіко прысвоена званне Героя Савецкага Саюза. Імя героя названа вуліца ў рабочым пас. Абуляцка, ято імя прысвоена Карасеўскай школе, многім піонерскім атрадам і дружным. На будынку Карасеўскай школы, дзе ён вучыўся, устаноўлена мемарыяльная дошка.

У 1966 г. на магіле пастаўлены помнік — скульптура воіна.

Літ.: Навечна в сердце народном — 3 изд. — Мн., 1984. М. Г. Ковалец.

в. Задзёрка, Вымянінскі сельсавет

798. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахаваны 105 воінаў, якія загінулі ў 1943 г. ў баях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1958 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Задуброўе, цэнтр сельсавета

799. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахаваны 38 воінаў, якія загінулі ў гады Вялікай Айчынай вайны. У 1963 г. на магіле пастаўлены абеліск.

800. ПМОНІК ЛЕНІНУ Уладзіміру Ільічу (гіст.). Каля вайскова саўгаса «Суражскі». Бюст У. І. Леніна ўстаноўлены ў 1970 г.

в. Зызыбы, Аццібрскі сельсавет

801. РАДЗІМА ЛЬНЬКОВА Міхаіла (гіст.).

784. Зямлянка, у якой адбываліся сходы напалычыцкай.

Беларускі савецкі пісьменнік, літаратуразнавец, грамадскі дзеяч, народны пісьменнік БССР (1962 г.), акадэмік АН БССР (1953 г.), член-карэспандэнт АН БССР (з 1936 г.) М. Міхаіл Ціханавіч Лынькоў нарадзіўся 18.4.1889 г. ў сям'і чыгуначнага рабочага. Член КПСС з 1926 г. У 1911 г. скончыў Стральскае народнае вучылішча, у 1917 г. Рагачоўскую настаўніцкую семінарыю. У 1917—19 гг. працаваў настаўнікам у Ліпніншкэй пачатковай школе Буда-Нашалеўскага р-на. У 1919 г. прызначыў ў Чырвоную Армію. Удзельнічаў у савецка-польскай вайне 1920 г., у разгроме банды Булак-Балаховіча. З 1922 г. працаваў настаўнікам ў мястэчку Сверхнае Рагачоўскага р-на. У гэты час дасягнуў у бабруйскую акруговую газету «Камуніст» заміткі, вершы. У маі 1925 г. бабруйскі акруговы камітэт КП(б)Б накіраваў М. Лынькова на працу ў редакцыю газеты «Камуніст». Працаваў спачатку сакратаром рэдакцыі, потым намеснікам рэдактара, у 1928—1930 гг. рэдактарам газеты. Шмат увагі ён аддаваў выдзеленню і агураванню маладых літаратурных сіл Бабруйшчыны: арганізаваў бабруйскую філію «Маладняка» (1926 г.), кіраваў выданнем літаратурнага альманаха «Удзім», рэдагаваў літаратурны дадатак да газеты «Камуніст» — «Вясна». У 1930—33 гг. працаваў у Дзяржаўным выдавецтве БССР, адначасова ўзначальваў Беларускае асацыяванае пралетарскіх пісьменнікаў (БелАПШ). У 1933—41 гг. гадоўмі рэдактар часопіса «Нолымя рэвалюцыя», у 1938—

48 гг. старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў БССР. Удзельнічаў у 1939 г. ў вызваленні Заходняй Беларусі (рэдагаваў газету «Беларуская зямля» — орган налітпраўлення Беларускага фронту). З пачатку Вялікай Айчыннай вайны да лістапада 1942 г. ў Чырвонай Арміі, рэдактар фронтовай газеты «За Савецкую Беларусь». У 1943—1946 гг. і 1949—1952 гг. дырэктар Інстытута літаратуры, мовы і мастацтва АН БССР.

Друкавацца пачаў у 1919 г. У 1926 г. ў альманаху «Удзім» апублікавана апавяданне «З пражытых год», у 1928 г. — «Журавель мой, журавель...». У дэтры увагі ранніх апавяданняў пісьменніка — новы чалавек, народзіны рэвалюцыі. Одним з першых у беларускай літаратуры М. Лынькоў стварыў вобраз рабочага. Шмат пісаў для дзяцей і пра дзяцей: апавесці «Міколка-паравоз» (1936 г.), «Пра смелагата ваяку Мішку і яго слаўных таварышаў» (1935 г.), «Янка-паранутыст» (1935 г.) і інш. Шырокую папулярнасць усеагународнай барацьбы савецкага народа ў Вялікую Айчынную вайну, паўнакроўныя біяграфіі франтавікоў, удзельнікаў партызанскага руху на Беларусі стварыў у раманах і апавяданнях «Векаломна дні» (1948—58 гг.). Шырока вядомыя кнігі М. Лынькова: «Апаўдзіненні» (1927 г.), «Гой» (1929 г.), «Андрэй Лытун» (1930 г.), «Апошні зямлянец» (1930 г.), «На чырвоных лядах» (1934 г.), «На вялікай хвалі» (1934 г.), «Баян» (1935 г.), «Сустрычы» (1940 г.), «Астап» (1944 г.), «За акіянам»

(1962 г.). Літаратуразнаўчыя працы М. Лынькова прысвечаны творчасці Л. Купалы, Я. Коласа, А. Чэхава, Л. Талстога, М. Накрасава, Р. Тагора і інш. Пераклаў на беларускую мову паэсію твораў М. Горькага, М. Ціханова і інш. Творы пісьменніка перакладзены на многія мовы народаў нашай краіны і за мяжой.

М. Ц. Лынькоў прымаў удзел у рабоце сесій ААН, выбіраўся кандыдатам у члены ЦВК БССР у 1929—31 гг., кандыдатам у члены ЦК КП(б)Б у 1937—38 гг., дпутатам Вярхоўнага Савета БССР у 1938—75 гг. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР ім. Я. Коласа 1968 г. М. Ц. Лынькоў памёр 21.9.1975 г. Пахаваны ў Мінску на Усходніх могілках. Імем пісьменніка названы вуліцы ў Мінску і Бабруйску, цэнтралод, яго імя прысвоена Крыўкаўскай сярэдняй школе ў Лёўнінскім р-не і прафесійна-тэхнічнаму вучылішчу ў Гомелі. На дамах у Мінску, дзе жыў М. Ц. Лынькоў (Лёўнінскі пр., 139 і Захарова, 56), устаноўлены мемарыяльныя дошкі.

Літ.: Булава Д. Школьнае срэдня пісьменніка. — Мн., 1963; Кулашова Ф. І. Міхас Лынькоў. — Мн., 1974; Пісьменнікі Савецкай Беларусі. — Мн., 1981.

І. Ф. Кудрыцкай.

в. Зайцава, Лятчанскі сельсавет

802. ГАРАДЗІШЧКА (археаг.). Каля вёскі, на левым беразе р. Касіля пры ўпадзенні ў яе ручая, на мысе вышэйшай 30 м. Пляцоўка трохвугольнай формы, даўжыня каюў каля 50—60 м, 3 боку поля — ронкі вала вышэйшай 1,5 м. Выявіў і абследаваў у 1955—56 гг. Л. В. Аліксееў, у 1972 г. абследаваў Г. В. Шыгаль. Знойдзена літная кераміка дыяпра-даўнінскай культуры.

Матэрыялы абследавання захоўваюцца ў Інстытуте гісторыі АН БССР.

в. Замасточча, цэнтр сельсавета

803. ВАЙСКОВЫЯ МОГІЛКІ (гіст.). Насупраць школы. Пахаваны 47 воінаў, якія загінулі ў чэрвені 1944 г. пры вызваленні вёскі ад нямецка-фашысцкіх акупантаў. У 1957 г. на могілках настаялены абеліск.

804. МАГІЛА ПІДЪКОЎ Андрэй Дзяўчынавіч (гіст.). За 60 м ад чыгуначнай станцыі. Старшы лейтэнант А. Да. Пидькоў загінуў у 1944 г. У 1955 г. на магіле настаялены абеліск.

805. МЕМАРЫЯЛЬНАЯ ДОШКА КАНАВАЛЕНКУ Уладзіміру Ануфравічу (гіст.). На будынку школы. Устаноўлена ў 1964 г. на ўшанаванне паміці Героя Савецкага Саюза У. А. Канаваленкі, які ў 1926—30 гг. вучыўся ў Замасточкай сярэдняй школе (школа прысвоена яго імя).

806. ПІОМНІК ДРУЖЫННУ Міхаілу Іванавічу (гіст.). Каля школы. Гвардыі старшы лейтэнант М. І. Дружынін з групай салдат 61-га гвардзей-

797. Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў і партызан.

скага палка 19-й гвардзейскай стралковай дывізіі 23.6.1944 г. захавані мост дэраг р. Лучоша каля в. Замостца і забяспечыў хуткую пераправу войскаў 5-га гвардзейскага стралковага корпусу. За гэты подвиг 24.3.1945 г. яму было прысвоена званне Героя Савецкага Саюза.

У 1969 г. ў гонар подвигу пастаўлены абеліск.

в. Заполье, цэнтр сельсавета

807. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ, ПАРТЫЗАН І АХВІР ФАШЫЗМУ (гіст.). Каля дарогі Сураж — Веліж. Пахаваны 229 воінаў, партызан і мірных жыхароў, якія загінулі ў 1941—44 гг. У 1958 г. на магіле пастаўлены помнік — скульптура воіна, злева — гармата.

808. МЕМАРІЯЛЬНАЯ ДОШКА У ГОНАР АДНАВЛЕННЯ САВЕЦКАЙ УЛАДЫ (гіст.). На будынку выхаванкоўскага сельсавета. Устаноўлена ў 1976 г. ў гонар аднаўлення ў красавіку — верасні 1942 г. Савецкай улады, дзейнасці Запольскага сельсавета (старшыня — А. І. Жыльцоў) і калгасаў імя І. В. Сталіна, імя С. М. Кірава, «Герой працы» і «Чалюскін».

809. МЕСЦА БАЗІРАВАННЯ ШТАБА 1-Й БЕЛАРУСКАЙ ПАРТЫЗАНСкай БРІГАДЫ (гіст.). У Вількузе Айтчыню ўваў вайну тут размяшчаўся штаб 1-й Беларускай партызанскай бригады.

Брыгада створана паводле ўказання ЦК КП(б)Б 8.4.1942 г. на парадзе ў в. Шыці Віцебскага р-на; прысутнічалі камандыры атрадаў і груп М. П. Шмыроў, Р. У. Шкраса, Я. З. Захараў, Д. Ф. Райцаў, А. П. Даік, П. А. Буруноў і інш., а таксама прадстаўнікі Паўночна-Заходняй аператыўнай групы ЦК КП(б)Б і СНК БССР, Віцебскага абкома КП(б)Б і аблвыканкома, 4-й ударнай арміі Ка-

лінінскага фронту. Спачатку брыгада налічвала каля 300 партызан і аб'ядноўвала асобна дзейныя атрады М. П. Шмырова («Бацькі Міна»), А. П. Даіка (пазней А. Да. Гурко), Д. Ф. Райцава і М. Ф. Біруліна. Камандыры брыгады — М. П. Шмыроў (красавік — кастрычнік 1942 г.), Я. З. Захараў (лістапад 1942 г. — лістапад 1943 г.); камісары — Р. У. Шкраса (красавік — жнівень 1942 г., лістапад 1942 г. — жнівень 1943 г.), Ц. Р. Кавалевікі (жнівень — кастрычнік 1942 г., жнівень — кастрычнік 1943 г.); начальнік штаба — Я. З. Захараў (красавік — кастрычнік 1942 г.), І. І. Панчопнін (кастрычнік 1942 г. — сакавік 1943 г.), М. С. Емяільнаў (сакавік — верасень 1943 г.), М. А. Зойкін (верасень — кастрычнік 1943 г.).

1-я Беларуска партызанская брыгада адгравала значную ролю ў стварэнні новых партызанскіх атрадаў і брыгад на Віцебчыне і на ўсёй Беларусі. У красавіку 1942 г. ў брыгадзе быў створаны атрад С. Ц. Шнакава (камандзір — С. Ц. Шнакаў, камісар — П. А. Буруноў); у верасні 1942 г. ў час баёў супраць ворага атрад быў рассяяны, частка партызан уключылася ў іншыя атрады. У чэрвені 1942 г. арганізаваўся атрад Буеўскі. З брыгады ў 1942 г. былі вылучаны: каля 150 чалавек для развіцця партызанскага руху ў Полацкім р-не; група партызан пад камандаваннем С. Т. Воранава — у Гароднінскім р-не, дзе яна вырастаў ў партызанскую брыгаду імя М. І. Кутузава; у ліпені — 200 чалавек для фарміравання ў Вілейскім вобл. Беларускай дыверсійнай брыгады імя У. І. Леніна; у верасні — 50 чалавек для папаўнення рэйдовага атрада «Бацькі» (камандзір — А. К. Флеганцін, камісар — Т. Р. Чарнускі). На базе атрада Д. Ф. Райцава ў лістападзе 1942 г. па-

водзе раёшня ЦК КП(б)Б рагнорнута брыгада імя Чырванасцяжнага Ленінскага камсамола, у лютым 1943 г. на базе атрада М. Ф. Біруліна створана 1-я Віцебская брыгада.

У 1-й Беларускай партызанскай брыгадзе былі сфарміраваны: у кастрычніку 1942 г. атрад Да. Я. Воранава (пазней А. П. Даіка), у сакавіку 1943 г. атрады І. І. Жанаранкава і М. П. Мапшока. У ліпені 1943 г. з брыгады вылучаны атрад А. Да. Гурко (былы атрад А. П. Даіка), у верасні па яго базе створана 1-я Беларуска партызанская брыгада (2-га складу).

На працягу 1942 г. партызаны брыгады сумесна з часткамі 4-й ударнай арміі вывалялі ад гітлераўцаў тэрыторыю ўздоўж лініі Сураж — Віцебск — Усвяты, якая увайшла ў Суражскую партызанскую зону, ахоўвалі і абаранялі Віцебскія «вароты». Наносілі ўдары на чыгуначны Віцебск — Гарадок, Віцебск — Полацк, на шашэйных дарогах Віцебск — Гарадок, Віцебск — Полацк, Віцебск — Сураж — Веліж, на воднай камунікацыі на р. Заходняя Двіна ад Веліжа да Віцебска. Каля в. Талачкі знаходзіўся партызанскі аэрадром, дзе базіраваліся самалёты 105-га гвардзейскага авіянавіцка, які абслугоўваў Суражскую партызанскую зону. 26.10.1943 г. брыгада ў складзе 5 атрадаў (756 партызан) адлучылася з Чырвонай Арміі. Камандыры брыгады М. П. Шмыроў у 1944 г. прысвоена званне Героя Савецкага Саюза.

У 1960 г. ў гонар партызан на будынку каміната бытавога абслугоўвання ўстаноўлена мемарыяльная дошка.

Літ.: Вострае народное партизанское движение в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (в годы 1941—1944): Документы и материалы. Т. 1.— Мн., 1967; Жиллин Я., Позняков И., Луцкий В. Бел линия фронта.— Мн., 1975; Цюгарёва А. А. У «Суражских ворот».— Мн., 1980; Из истории партизанского движения в Белоруссии (1941—1944 годы).— Мн., 1981.

В. М. Савока

810. ПОМНІК ВІБЕЦКІМ «ВАРОТЫ»

(гіст., маст.). У цэнтры вёскі.

У выніку наступлення Чырвонай Арміі ўвёс 1944—42 гг. часткі 4-й ударнай арміі ў баіх супраць гітлераўцаў падшлілі да Суражскага і Мехуўскага р-наў Віцебскай вобл. На данагому Чырвонай Арміі прыбылі партызанскія атрады М. Ф. Біруліна, М. І. Дзячкова, М. П. Шмырова, Я. З. Захарава, С. Т. Воранава. Сумеснымі баюмі дзейнасці савецкіх воінаў і партызан была ачышчана ад ворага дарога Усвяты — Сураж ад раённага цэнтра Усвяты Смалянскай вобл. да в. Тарасіні Віцебскага р-на. У лютым — сакавіку 1942 г. ў гітлераўскай абароне ўтварыўся 40-кіламетровы пралом, які назвалі Віцебскімі (Суражскімі) «варотамі». «Ва-

807. Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў, партызан і ахвир фашызму.

честивної війни (жовт. 1941 — жовт. 1944): Документи і матеріали. Т. 1.— Мн., 1967. М. К. Кошалець.

в. Казанька, Бабінець сільсавет

815. ВАЙСЬКОВІЯ МОГІЛКИ (гіст.). За 400 м на північному ўсход ад вёскі. Пахаваны 50 воінів, якія загінулі ў чэрвені 1944 г. пры вызваленні раёна ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1956 г. на могілках настаўлены абеліск.

в. Канькі, Запольскі сільсавет

816. ГАРАДЗІШЧА (археал.). За 0,5 км на паўднёвым ўсход ад вёскі, на ўрочышчы Цербахунь. Займае выспу (вышыня да 5 м) правага берага р. Заходняй Давіна. Пляцоўка намерам 40×60 м, паўднёвая частка рамыта ракой. Умяцанава 3 кальцавымі валамі і 2 равамі: адзін вал — накол пляцоўкі, другі і трэці — на схіле. Вышыня валоў 3,5, 2 і 1,5 м, глыбіня равоў 1,5—2 м. Пляцоўка занята могілкамі, зарасла хмызняком, хвоямі. Даследавалі ў 1934 г. А. М. Ляўдзінскі, К. М. Палікарповіч, у 1951 г. Л. В. Алексееў, абследавалі ў 1954 г. Л. У. Палікарповіч. У культурным пласты 0,6—0,8 м знойдзены амаль цэлыя чаша-дэмоніца і рэшткі ліпной глінацэпнай керамікі. Адносіцца да дыяспрандэўскай культуры, датуецца 2 ст. да н. э.—3 ст. н. э.

Матэрыялы даследавання захоўваюцца ў Інстытуце гісторыі АН БССР і Інстытуце археалогіі АН СССР.

Літ.: Ляўдзінскі А. М., Палікарповіч К. М. Археалагічныя даследаванні ў БССР у 1933—1934 гг.—Занесіце Беларускай Акадэміі Навуц, 1936, кн. 5; Алексееў Л. В. Археалагічныя паматнікі эпохі нэаліта в среднее течение Западной Двины.—У кн.: Вопросы этнической истории народов Прибалтики. М. 1959.—(Труды Прибалтийской объединенной комплексной экспедиции; № 1).

Л. У. Палікарповіч.

в. Кіраўскае, Лятчанскі сільсавет

817. ПОМНІК КІРАВАУ Сяргею Мірошнічу (гіст.). Каля Дома культуры. Скульптура С. М. Кірава ўстаноўлена ў 1972 г.

в. Клязька, Лятчанскі сільсавет

818. МАГІЛА КУРБАКОВА Івана Фёдаравіча (гіст.). На заходняй украіне вёскі. Старшы лейтэнант Чырвонай Арміі І. Ф. Курбакоў загінуў ў 1943 г. У 1967 г. на магіле настаўлены абеліск.

в. Клязі, Вымянінскі сільсавет

819. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). На грамадзянскіх могілках. Пахаваны 96 воінаў і партызан, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. У 1957 г. на магіле настаўлены абеліск.

в. Койтава, Магалаўскі сільсавет

820. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І МІРНЫХ ЖЫХАРОЎ (гіст.). За 300 м на паўднёвым ўсход

ад вёскі. Пахаваны 23 воіны, якія загінулі пры вызваленні вёскі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, і 2 мірныя жыхары, што загінулі ў 1942 г. ад рук гітлераўскіх карнікаў. У 1975 г. на магіле настаўлены абеліск.

821. МЕСЦА ЖЫЦЦЯ РЭІННА Ільі Яфімавіча (гіст.). Урочышча Здраўнеўца, да 1,5 км на північным ўсход ад вёскі, на левым беразе р. Заходняй Давіна. Тут у 1892—1900 гг. жыў і працаваў рускі жыцвянец І. Я. Рэінін (1844—1930 гг.).

Майнтак Здраўнеўца І. Я. Рэінін купіў у 1892 г., добраўпарадкаваў яго, перабудоваў дом. Займаўся гаспадаркай, наіраваў за жыццём беларускага народа, вывучаў яго гісторыю. Навольная прырода ў значнай ступені садзейнічала ўбагачэнню палітры мастака. У Здраўнеўце ён стварыў шэраг ціхавых эцюдаў і партрэтаў. Сярод іх — «Асены букет», «Беларус» (абедвае 1892 г.), «У хале», «Паненкі на прагуляццях у статуе кароў», «Мяснячын воч. Здраўнеўца», «Дуэль» (усе ў 1896 г.), асены карнікі «Пропаледзь». Кулявіч на Беларусі (1893 г.). Куды-дэ амахаўся рэшткі падмурку, алеі, якія влілі да дома, невялікая сажалка, абрадкая пічмы вэрбам, мураваныя склеп. На беразе Заходняй Давіны можна ўбачыць амаль зусім занесеныя пяском камяні, якімі мастак умацоўваў бераг. Цяпер на ўрочышчы північней лагэр. На адным з яго будынкаў у 1960 г. ўстаноўлена мемарыяльная дошка.

Літ.: Грабарь Н. Э., И. Репин. Т. 1—2.—М., 1963—64; Новое о Репине: Статьи и письма художника, воспоминания учеников и друзей, публикации.—М., 1969; Репин И. Избранные письма в двух томах. 1867—1930. Т. 1—2.—М., 1969.

М. К. Кошалець.

в. Котава, Вымянінскі сільсавет

822. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). На заходняй украіне вёскі. Пахаваны 477 воінаў і партызан, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. У 1962 г. на магіле настаўлены абеліск.

в. Краўцова, Задуброўскі сільсавет

823. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахаваны 116 воінаў, якія загінулі ў 1944 г. ў баі супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1963 г. на магіле настаўлены абеліск.

в. Кузьмінцы, Панечынскі сільсавет

824. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). На могілках. Пахаваны 389 воінаў, якія загінулі ў 1944 г. пры вызваленні раёна ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1957 г. на магіле настаўлены абеліск.

825. СЕЛІШЧА-І

825. Селішча-І. За 1,5 км на паўночны захад ад вёскі, на правым бе-

разе р. Лучоса, на ўрочышчы Царквішчэ. Пляцоўка намерам 40×60 м абкружана драмі. Абследавалі ў 1973 г. Г. В. Штыхаў. Культурны пласт 0,4 м. Сабрана ганчарная кераміка.

825б. Селішча-2. За 0,4 км на поўнач ад ўрочышча Царквішчэ, сярод перасечанай драмі мясцовасці, каля вусця р. Суходоўскай. Плошча каля 2 га. Абследавалі ў 1973 г. Г. В. Штыхаў. Культурны пласт 0,4 м. Сабрана ганчарная кераміка.

825в. Селішча-3. Побач з селішчам-2, каля вусця р. Суходоўскай. Займае плошчу да 2 га. Абследавалі ў 1973 г. Г. В. Штыхаў. Культурны пласт 0,4 м. На паверхні сабрана ганчарная кераміка. Селішчы адносяцца да перыяду феадалізму.

Матэрыялы абследавання захоўваюцца ў Інстытуце гісторыі АН БССР. Г. В. Штыхаў.

в. Кукавічына, Поўнінскі сільсавет

826. РАДЗІМА ГРЫШЧАНКІ Пятра Лук'янавіча (гіст.).

Герой Савецкага Саюза П. Л. Грышчанка нарадзіўся 1.8.1921 г. ў селянскай сям'і. Член КПСС з 1944 г. У 1939 г. скончыў Віцебскі аэракул, у 1942 г.—Армянскую ваенную авіяцыйную школу пілотаў, у 1955 г.—Ваенна-паветравую акадэмію. У Чырвонай Арміі з 1940 г. На фронце з сакавіка 1943 г., лётчык-шпігальца. Удзельнік Курскай бітвы, вызвалення Украіны, Польшчы, Чэхаславакіі, Берлінскай аперацыі. Камандзір авіяна аіншчальнага авіяпалка П. Л. Грышчанка зрабіў 380 баявых вылетаў, правёў 78 паветраных баёў, абіў 27 нямецкіх самалётаў і аэрастат. Званне Героя Савецкага Саюза прысвоена 1.7.1944 г. Пасля вайны служыў у Савецкай Арміі. Памёр 21.12.1973 г.

Літ.: Навечно в сердце народном.—3 выд.—Мн., 1954.

в. Курна, цэнтр сільсавета

827. МАГІЛА ЛАПШАВА Івана Сямёнавіча (гіст.). На могілках. І. С. Лапшаў—партызан атрада Д. Ф. Райцава, які дзейнічаў на тэрыторыі Віцебскай вобл. Загінуў разам з баявым сябрам Героем Савецкага Саюза М. Ф. Сільнічкім 28.3.1942 г. ў баі супраць нямецкіх карнікаў каля в. Курна. У 1966 г. на магіле настаўлены абеліск.

828. МАГІЛА СЛЫНЦІКАГА Міхаіла Фёдаравіча (гіст.). На могілках.

Герой Савецкага Саюза М. Ф. Сільнічкі нарадзіўся 20.11.1921 г. ў в. Заполье Віцебскага р-на ў сям'і селяніна. У Чырвонай Арміі з чэрвеня 1941 г., ватым кулямётчы партызанскага атрада Д. Ф. Райцава партызанскай брыгады імя Чырвонаспасянага Ленінскага камсамола. Вызначыўся ў баі супраць карнікаў 28.3.1942 г. Партызанам сустрэлі ворага ў раёне вёскі Платы і Курна. Пяць гадаў ціннуліся напружаны боі, і партызан-

828. Помічник на магліє М. Ф. Сільницького.

ни вимушані були адступити. М. Ф. Сільницький прикривав адрхид атрада. Калі скончалася патронка, акружаны гітлеравцямі, мужики партизана адбуваасі нажом і загинуў у рукашным баі. 15.5.1942 г. М. Ф. Сільницькаму першаму сарод партизанамасамодэіаў Беларусі прысвоена званіе Героя Савецкага Саюза. Яго імя было прысвоена партизанскаму атраду, імя героя носіць калгас у Паллацкім р-не, Курганская школа, калі чыгуначнай станціі Лужанска пастанулена стала (гл. артыкул № 839 «Поміник Сільницькаму Міхаілу Фэдаравічу»).

У 1957 г. на магліе пастанулены абеліск.

Літ.: Людзі легенд. В. 2.—М., 1968; Націянні П. 3; Партизанская республика.—2 изд.—Мн., 1968; Всеародное партизанское движение в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июль 1941—июль 1944): Документы и материалы. Т. 1.—Мн., 1967; Навечно в сердце народном.—3 изд.—Мн., 1984.

М. К. Кошалеў.

в. Латышава, Вышнянскі сельсавет

829. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). За 700 м на паўднёвы захад ад вёскі. Пахаваны 35 воінаў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. У 1966 г. на магліе пастанулены абеліск.

в. Лебартова, Вышнянскі сельсавет

830. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 0,5 км на паўднёвы ўсход ад вёскі, у вярхоўях р. Ніп'юба. 6 круглых у плане курганоў вышыняй 2,5—3,5 м, дыяметрам 10—12 м. Выліў у 1965 г. К. П. Шут, абследаваў ў 1972 г. Г. В. Штыхаў, у 1982 г. Л. У. Калядзінскі. Раскопкі не праводзіліся.

в. Лёпіна, Янавіцкі пасялковы Савет

831. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). На паўночнай ускраіне вёскі. Пахаваны 227 воінаў і партизан, якія загінулі

ў Вялікую Айчынную вайну. У 1958 г. на магліе пастанулены абеліск.

в. Лосвіда, Мазалаўскі сельсавет

832. ВАЙСКОВЫЯ МОГІЛКІ (гіст.). За 400 м на поўнач ад будынка канторы саўгаса «Лосвіда». Пахавана каля 800 савецкіх воінаў, якія загінулі ў 1944 г. ў баях з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. У 1964 г. на могілках пастанулены абеліск і ўстаноўлена 15 надмагільных пліт.

в. Лужана, Мазалаўскі сельсавет

833. ГАРАДЗІШЧА, СЕЛІШЧА (археал.).

833а. Гарадзішча. Каля вёскі, за 0,5 км на паўднёвы ўсход ад скрыжавання Левінградскай шашы і дарогі, якая вядзе да Лужанскага сельсагаспадарчага тэхнікума, на краі вышы, абкружанай з усіх бакоў балотам (уваход ісьць толькі з паўночнага боку, праз селішча). Плячоўка авальная, памерам 50×45 м, вышыняй 15—20 м, добра ўмацаваная 2 падковападобнымі валамі вышыняй 4—6 м; адзін — на краі плячоўкі, другі — на схіле гарадзішча. Вядома з 1873 г. Даследаваў у 1972 г. і 1974 г. Г. В. Штыхаў, раскапана 100 м² плячкі. Культурны пласт у цэнтры плячкі 0,6 м, каля краёў 2,5 м. Знойдзены кавалкі ліпнянога посуду, 2 жалезныя сары, 3 нажы, бронзавыя ўпрыгожаны. Гарадзішча датуецца раннім жалезным векам і 3-й чвэрці

1-га тысячагоддзя н. а., адносіцца да дыяпра-дзвінскай і тыпу верхняга пласта Баншараўшчыны культур.

833б. Селішча. Прымаека да гарадзішча з паўночнага боку. Памер 150×35 м. Даследаваў у 1972 г. і 1974 г. Г. В. Штыхаў, абследаваў у 1981 г. Л. У. Калядзінскі. Ускрыта 196 м² плошчы. У культурным пласце каля 1 м вышляены рэшткі жылта (4×5 м), крыху паглыбленага ў грунт, з печу-каменкай (1×2 м, вышыняй 0,6 м), каля якой знаходзілася шмат ліпняной керамікі, глінянае прасліда. Селішча датуецца 3-й чвэрці 1-га тысячагоддзя н. а., адносіцца да культуры тыпу верхняга пласта Баншараўшчыны.

Матэрыялы раскопак захоўваюцца ў Інстытуце гісторыі АН БССР.

Літ.: Сапунов А. П. Ревя Западная Двина.—Витебск, 1893; Штыхов Г. В. Работы Полоцко-Витебского отряда.—У ян.: Археологические открытия 1974 года. М., 1975. Г. В. Штыхов.

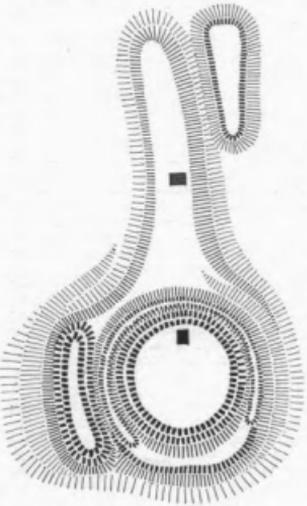
834. ЗЕМЛЯРОбЧАЯ ШКОЛА (архит., гіст.). У паўднёвай частцы вёскі. Пабудавана ў 2-й палавіне 19 ст. з цэглы. Адкрыта 15.11.1909 г. Цяпер тут размяшчаецца Лужанскі сельсагаспадарчы тэхнікум імя Ф. А. Сурганова.

Двухпавярховы мураваны Г-падобны ў плане будынак. Выступы аб'ёмаў ствараюць невялікі ўнутраны дворык. У аб'ёме-прасторавай кампазіцыі вылучаецца трохпавярховая углавая частка з уваходам, сіметрычнай групой капраў, складанымі шчытамі. Паміж імі размешчаны высокі сінчасныя шатэры, якія надае выразнасць сілуту будынка. Фасады вырашаны ў 2 колеры. Плоскасці фасадаў прарэзаны 2 радамі шырокіх акон прамавугольных на 1-м паверсе і лучковых на 2-м. Сістэма размяшчэння памп'якваніў — калідорная. На кожным паверсе па 3 пакоі. Захаваліся белыя кафляныя печы.

Будынак — помнік архітэктуры з элементамі стылю «мадэрні».

Літ.: Росляк; Полное географическое описание нашего отечества. Т. 9.—СПб., 1905. Н. С. Ліхтаровіч.

835. МЕСЦА БОЮ 1942 г. (гіст.). Савецкія воіны 4-й ударнай арміі і партизаны атрада М. Ф. Біруліна 1.2.1942 г. рааграмілі ў вёсцы буйныя

833. Гарадзішча, селішча. План.

833б. Селішча. Рэшткі печы-каменкі.

834. Земляробчая школа.

мецца-фашысцкі гарнізон. У 1972 г. ў гонар гэтай падзеі на будынку Лужанскага сельсагаспадарчага тэхнікума імя Ф. А. Сурганава ўстаноўлена мемарыяльная дошка.

836. МЕСЯЦ ЗАГУБЫ САВЕЦКІХ ГРАМАДЗІНН (гіст.). Паўночна-ўсходняя ўскраіна вёскі. Тут у 1941—43 гг. намясці фашысты загіблі сотні савецкіх ваеннапалонных, партызан і мірных жыхароў. У 1972 г. на месцы загібы ўстаноўлены памятні аяк.

837. ПАКРОЎСКАЯ ЦАРКВА (архт.). На ўскраіне вёскі, на правым беразе Заходняй Давіны. Пабудавана ў канцы 19 ст. з цэглы. Проставая кампазіцыя складзенца з крыжовага ў плане асноўнага аб'ёму, трох'яруснай шатровай званіцы і пяціграннай асіды. Сцены прарэзаны арчымі вокнамі з кіленадобнымі ліштвамі, шматлікі архітэктурны дэкор вылучаны тыпковай на фоне чырвонай цаглянай муроўкі.

Царква — прыклад архітэктурны псеўдарускага стылю.

838. ПОМНІК ЛЕНІНУ Уладзіміру Ільчы (гіст.). На тэрыторыі Лужанскага сельсагаспадарчага тэхнікума імя Ф. А. Сурганава. Бюст У. І. Леніна ўстаноўлены ў 1970 г.

чыгуначная станцыя Лужана, Мазалаўскі сельсавет

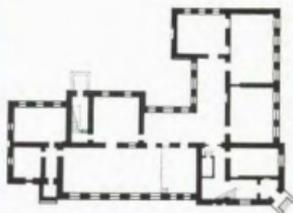
839. ПОМНІК СІЛЬНІЦКАМУ Міхаілу Фёдаравічу (гіст.). Каля шашы Віцебск — Ленінград, каля шашы на в. Лужана. На ўшанаванне памяці Героя Саветскага Саюза М. Ф. Сільніц-

кага ў 1964 г. пастаўлена стала, у цэнтры яе — бар'ельефная вытва партызан, які страляе з аўтамата, ніжэй — надпіс інфармацыя. Пл. артыкул № 828 «Магіла Сільніцкага Міхаіла Фёдаравіча».

в. Лужкі, Мазалаўскі сельсавет

840. БРАЦКАЯ МАГІЛА ПАРТЫЗАН (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахованы 20 партызан 1-й Віцебскай брыгады, якія загінулі ў баіх супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Сярод пахаваных — сакратар Віцебскага падпольнага райкома КП(б) В. І. Когалы, начальнік штаба брыгады І. А. Крыцкі, камандзір атрада № 4 А. І. Собалеў. У 1964 г. на магіле пастаўлены помнік — скульптура партызана. У 1967 г. на ўшанаванне памяці В. І. Когалы каля помніка ўстаноўлена мемарыяльная дошка.

841. МЕСЯЦ БАЗІРАВАННЯ ВІЦЕБСКІХ ПДПОЛЬНЫХ РАЙКОМАЎ КП(б) В І ЛДСМБ, ШТАБА 1-Й ВІЦЕБСКАЯ ПАРТЫЗАНСКАЯ БР'ІГАДЫ (гіст.). У в. Лужкі з красніца 1942 г. размяшчаўся штаб партызанскага атрада М. Ф. Біруліна (арганізаваны ў лютым 1942 г.), на базе якога ў лютым 1943 г. была створана 1-я Віцебская партызанская брыгада. Камандзір брыгады — М. Ф. Бірулін, камісары — У. А. Хабароў (люты — чэрвень 1943 г.), В. Р. Кудзінаў (чэрвень — кастрычнік 1943 г.), Г. Т. Савельев (кастрычнік 1943 г.). Партызаны праводзілі дыверсіі на шашэй-

834. Земляробчая школа. План 1-га перага.

ных дарогах, на чыгуначных участках Віцебск — Гарадок, Віцебск — Сіроціна, грамілі варожыя гарнізоны. У лютым — сакавіку і ў чэрвені 1943 г. влілі абарончыя баі супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў, якія праводзілі карны аперацыі «Шаравая малашка», «Майская навальніца», «Дождж на сёмуху». 28.10.1943 г. брыгада (2 атрады, 247 партызан) алучылася з Чырвонай Арміяй.

З 31.5.1942 г. пры партызанскім атрадзе М. Ф. Біруліна дзейнічаў Віцебскі падпольны райком КП(б) В (апазвержаны Віцебскім аб'ямам КП(б) В 9.8.1942 г.), Сакратар — В. І. Когалы (31.5.1942 г. — 3.5.1943 г.), члены райкома — М. М. Залескі (31.5.1942 г. — чэрвень 1942 г.), У. А. Хабароў (31.5.1942 г. — 30.6.1943 г.), М. Ф. Бірулін (9.6.1942 г. — 28.10.1943 г.), К. П. Уаасена (9.6.1942 г. — 30.6.1943 г.), А. П. Максімеца (9.6.1942 г. — 19.6.1943 г.), В. Р. Кудзінаў (7.4.1943 г. — 28.10.1943 г.), П. Д. Дзюругін (30.6.1943 г. — 28.10.1943 г.). Друкаваны орган райкома — газета «За Родіну».

У 1-й Віцебскай партызанскай брыгадзе знаходзілася асноўная база Віцебскага падпольнага райкома камсамола, які быў створаны Віцебскім падпольным аб'ямам ЛПСМБ і пачаў работу 10.5.1942 г. Сакратар — Е. А. Крыцкая (10.5.1942 г. — 11.11.1943 г.), В. А. Загорскі (15.7. — 11.11.1943 г.), члены райкома — В. Д. Куралецка

837. Пакроўская царква.

(10.5.1942 г.—20.5.1943 г.), А. Ц. Юптаў (10.5.1942 г.—11.11.1943 г.), В. М. Калодзежскі (10.5.1942 г.—25.9.1943 г.), А. М. Нямічнік (10.5.1942 г.—1.7.1943 г.), І. Д. Рамазаў (17.7.1942 г.—1.3.1943 г.).

У 1964 г. на адным з будынкаў у вёсцы ўстаноўлена мемарыяльная дошка.

Літ.: Подпольные партийные органы Комаряти Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (1941—1944).—Мн., 1975; Подпольные комсомольские органы Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (1941—1944).—Мн., 1976.

М. К. Кошалеў.

в. Лучынаўка, Варонаўскі сельсавет

842. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). У дэтры вёскі, каля шашы Віцебск—Смаленск. Пахаваны 115 воінаў, якія загінулі ў барацьбе супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1952 г. на магіле пастаўлены абеліск.

843. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). На ўсходняй украіне вёскі, каля шашы Віцебск—Смаленск. Пахаваны 3 воіны, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. У 1952 г. на магіле пастаўлены абеліск.

844. МАГІЛА ДРАЗДОВА Андрэя Фёдаравіча (гіст.). У дэтры вёскі, непадалёку ад шашы Віцебск—Смаленск. Савецкі воін А. Ф. Драздоў загінуў у маі 1944 г. ў баях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1952 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Лычэна (не існуе), Запольскі сельсавет

845. МЕСЦА СПАЛЕНАЯ ВЭСКІ (гіст.). Вёска Лычэна знаходзілася за 3 км на ўсход ад в. Тарасенкі. У ліпені 1942 г. нямецка-фашысцкія карнікі знішчылі 144 жыхароў в. Лычэна, вёску (40 двароў) спалілі. Пасля вайны не адрадылася. Увекачэна ў мемарыяльным комплексе Кавацян.

в. Ляхці, Акцибрскі сельсавет

846. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). Каля вёскі, у лесе, уздоўж дарогі. 14 курганоў вышыняй 1,5—2,5 м, дыяметрам 12—14 м. Адно курган валадобойны (даўжыня 70 м, шырыня 1 м, вышыня 1,5 м). Каля падножжа насыпу — глыбокія раўкі. У 1924 г. А. К. Супінін даследаваў 2 курганы. У іх вылучылі рэшткі керамікі чалавека. У 1965 г. і 1972 г. Г. В. Штыхаў раскапаў 3 курганы. Адно з іх было пустым, у другім над насыпам знойдзена пахаванне на абраду трупаспаалення. У трэцім, доўгім кургане, рэшткаў пахавання не было, але над насыпам вылучылі аднакі вогнішча і знойдзены лішны гаршчок. У 1981 г. абследаваў Л. У. Калыдаўскі. Могільнік датуецца 2-й палавінай 1-га тысячгоддзя н. э.

839. Помнік М. Ф. Славніцкаму.

Матэрыялы раскопак захавуюцца ў Інстытуце гісторыі АН БССР.

Літ.: Штыхов Г. В. Раскопки в Витебске и его окрестностях.—У кн.: Археологические открытия 1972 года. М., 1973; Супінін А. К. Могільныя жалы вёскі Ляхці Віцебскага раёна і агары.—У кн.: Віцебшчына. Віцебск, 1925, т. 1.

Г. В. Штыхаў.

в. Мазава, цэнтр сельсавета

847. ПОМНІК ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). У вясковым скверы. На ўшанаванне памяці землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну, у 1968 г. пастаўлена стэла.

в. Макарава, Акцибрскі сельсавет

848. МЕСЦА ПРАРЫВУ ЧЫРВОНАЙ АРМІЯЙ ВАРОЖАЙ АБАРОН Ў ЧЭРВЕНІ 1944 г. (гіст.). За 3 км ад вёскі, на аўтамабільнай дарозе Віцебск—Орша, каля скрыважання дарог Конці—Макарава.

23.6.1944 г. войскі 3-га Беларускага фронту пад камандаваннем генерал-палкоўніка І. Д. Чарняўскага пачалі Віцебска-Аршанскую аперцыю, перайшлі ў наступленне. 39-я армія ў складзе 7 стралковых дывізіяў, 28-й гвардзейскай танкавай брыгады і 957-га самаходнага артылерыйскага палка моцным ударам прарвала абарону праціўніка ў раёне вёск Макарава, Карнавічы, Падыўе. З ходу фар-

сіраваўшы р. Лучоса, савецкія часткі перарвалі чыгунку Віцебск—Орша каля станцыі Замасточка і разграмілі 197-ю пяхотную дывізію ворага. За першы дзень наступлення 39-я армія левым флангам прасунулася на 15 км і адрэзала за поўдня і паўночнага захаду шляхі адыходу ворага ад Віцебска. Гэта стварыла перадумовы для акружэння і знішчэння Віцебскай групкі ворага.

У 1969 г. ў гонар частей, якія ўдзельнічалі ў працы варажой абароны, пастаўлена стэла.

Літ.: Особовые Белоруссии. 1944.—2 тнд.—М., 1974; Лозынін А. П. Дорога длиною в жизнь.—М., 1969.

Ф. В. Барысевіч.

в. Малыжана, Выминьскі сельсавет

849. МАГІЛА АХВЯР ФАНШЫЗМУ (гіст.). На паўднёва-заходняй ускраіне вёскі. Пахаваны 84 мірных жыхароў вёскі (жачыцы, дзеці, старыя), якіх 4.2.1942 г. расстралялі нямецка-фашысцкія захопнікі. У 1977 г. на магіле насыпаны курган, на яго вяршыні абеліск і дошка з імянамі загінуўшых.

в. Малыя Дзёты, Латанскі сельсавет

850. ПОМНІК ЛЕНІНУ Уладзіміру Ільчыку (гіст.). На тэрыторыі санатэрыі «Дзёты». Скульптура У. І. Леніна ўстаноўлена ў 1965 г.

в. Мануці, Выминьскі сельсавет

851. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахаваны 125 воінаў, якія загінулі на тэрыторыі сельсавета ў баях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. На магіле ў 1956 г. пастаўлены абеліск.

в. Маркавічы, Мазаўскі сельсавет

852. МЕСЦА БАЕЎ 1942—43 гг. (гіст.). У раёне вёскі ў 1942—43 гг. парты-

848. Помнік на месцы прарыву варажой абароны.

заны 4-й Віцебскай брыгады неаднаразова вялі баі супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1968 г. ў памяць аб гэтым на доме № 7 устаноўлена мемарыяльная дошка.

в. Міхайлова, Вымянінскі сельсавет

853. ВАЙСКОВЫЯ МОГІЛКІ (гіст.). За 200 м на захад ад вёскі. Пахаваны 245 воінаў, якія загінулі ў 1943—44 гг. у баіх супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1956 г. на могілках пастаўлены абеліск.

в. Міхалюва, Курынскі сельсавет

854. МЕСЦА РАССТРЭЛУ САВЕЦКІХ ПАТРЫЁТАЎ (гіст.). У чэрвені 1942 г. гітлераўцы расстралілі ў вёсцы 22 савецкіх патрыётаў. У 1965 г. на ўшанаванне іх памяці на будынку клубу ўстаноўлена мемарыяльная дошка.

в. Мішуткі, Вымянінскі сельсавет

855. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахаваны 6 савецкіх воінаў, у т. л. капітан П. А. Бібонаў, якія загінулі ў 1944 г. ў баіх супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1966 г. на магіле пастаўлены абеліск.

856. ВАЙСКОВЫЯ МОГІЛКІ (гіст.). У 11 магілах пахаваны 328 воінаў і партызан, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. У 1956 г. на могілках пастаўлены абеліск.

в. Маклава, Акцэбрскі сельсавет

857. ГАРАДЗІНІЦА, СЕЛІШЧА, КУРГАННЫ МОГІЛНІК (археал.).

857а. Гарадзішча. За 2,5 км на паўднёвы ўсход ад вёскі, на ўрочышчы Любасянова, на астцы тэрасы правага берага р. Лучоса. Вышыня астанца 10 м. Плянцоўка авальная, памерам 56×46 м. На схіле заходзіцца вал вышыняй 3—3,5 м і роў глыбінёй 0,4 м. Абследавалі ў 1972 г. Г. В. Штыхаў, у 1981 г. Л. У. Каляднінскі. Культурны пласт 0,4—0,5 м. Знойдзены лясная гадзасонная кераміка і посуд, паверхня якога пакрыта прыгожай. Гарадзішча адносіцца да дзюрд-дзвінскай культуры, датуецца 7 ст. да н. э.—4 ст. н. э.

857б. Селішча. За 1,5 км на паўднёвы захад ад вёскі, на правым беразе р. Лучоса, паміж 2 вярмі. Памеры 150×150 м. Абследавалі ў 1972 г. Г. В. Штыхаў, у 1981 г. Л. У. Каляднінскі. Раскопкі не праводзіліся.

857в. Курганны могілнік. На тэрыторыі селішча, 6 круглых у плане курганоў, 3 насыпы вышыняй 2—2,5 м, дыяметрам да 15 м, вышыня астатніх 0,8—1 м, дыяметр 10—12 м. Абследавалі ў 1972 г. Г. В. Штыхаў, у 1981 г. Л. У. Каляднінскі. Раскопкі не праводзіліся.

Матэрыялы абследавання гарадзішча і селішча захоўваюцца ў Інстытуце гісторыі АН БССР. Г. в. Штыхаў.

857а. Гарадзішча.

в. Навасёлкі, Запольскі сельсавет

858. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). Насупраць школы, каля могілак. Пахаваны 408 воінаў і партызан, якія загінулі ў 1944 г. пры вызваленні тэрыторыі сельсавета ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1968 г. на магіле пастаўлены абеліск.

859. МЕМАРЫЯЛЬНАЯ ДОШКА У ГОНАР АДНАЎЛЕННЯ САВЕЦКАЙ УЛАДЫ (гіст.). У цэнтры вёскі. Устаноўлена ў 1976 г. ў гонар аднаўлення ў красавіку — верасні 1942 г. ў тыле нямецка-фашысцкіх захопнікаў Савецкай улады, дзейнасці Пуданкага сельсавета Саюза (старшыня — Р. М. Ласман) і калгасаў.

в. Ноўка, цэнтр сельсавета

860. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН, ПОНІКНІ ЗЕМЛЯКАМ (гіст.). Каля дарогі з в. Ноўка на в. Сасноўка. Пахаваны 402 воіны і партызаны, якія загінулі ў чэрвені 1944 г. пры вызваленні раёна ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Сярод пахаваных — Герой Савецкага Саюза Рыгор Дамітрыч Ермалаеў і Уладзімір Сяргеевіч Смяцін.

Р. Да. Ермалаеў нарадзіўся ў 1924 г. ў в. Шылаўка Екацярынаўскага р-на Саратаўскай вобл. У Вялікую Айчынную вайну на фронце з 1943 г. Камандыр танка Т-34 28-й асобнай гвардзейскай танкавай брыгады гвардыі малодшых лейтэнант Р. Да. Ермалаеў вызначыўся пры фарсіраванні Заходняй Дзвіны. 25.6.1944 г. знішчэў танка пад яго камандаваннем адным

857в. Курганны могілнік.

з першых выйшаў да р. Лучоса, захапіў пераправу, што забяспечыла фарсіраванне ракі пяхотай; у складзе роты першым дасягнуў шаны Віцебск — Лельель, у раёне в. Якушы авалодаў пераправой чэраз Заходнюю Дзвіну. На працягу трохгадзіннага бою адбіў 10 контратак ворага, знішчыў 3 самаходныя гарматы і 9 пушак, 120 гітлераўцаў. Загінуў у гэтым баі. 24.3.1945 г. Р. Да. Ермалаеў прысвоена Званне Героя Савецкага Саюза.

У. С. Смяцін нарадзіўся 27. 1917 г. ў г. Паўлаград Дзепартыроўскай вобл. Член КПСС з 1942 г. У Вялікую Айчынную вайну на фронце з 1941 г. Намеснік камандаіра 48-га гвардзейскага стралковага палка 17-й гвардзейскай стралковай дывізіі гвардыі падпалкоўнік У. С. Смяцін вызначыўся ў баіх на знішчэнню варажэй групы «кятла». Палк пад яго камандаваннем адбіў 13 контратак ворага, знішчыў каля 800 гітлераўцаў. Цяжка паранены, не пакінуў поля бою. Быў схлопнуты ворагам і пазверску ахатаным. 24.3.1945 г. У. С. Смяцін прысвоена званне Героя Савецкага Саюза. Яго імя названа вуліца ў Віцебску.

У 1965 г. на магіле пастаўлены помнік — скульптура воіна. Побач — мемарыяльная сцяпа на ўшанаванне памяці землякоў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. На сцяпе імяны 137 землякоў, роліфэна выява Ордэна Айчыняй вайны.

Літ.: Освобождение Белорусии. 1944.— 2 изд.— М., 1974; Навечно в сердце народном.— 3 изд.— Мн., 1984.

М. К. Ковалёў.
861. МЕМАРЫЯЛЬНАЯ ДОШКА ДАЎБЕШКІНУ Пятру Лукіну (гіст.). На будынку школы. Устаноўлена ў 1969 г. на ўшанаванне памяці былога вучня, Героя Савецкага Саюза гвардыі капітана П. Л. Даўбешкіна, які загінуў 3.10.1943 г. пры фарсіраванні Дняпра.

в. Падавород (не існуе), Запольскі сельсавет

862. МЕСЦА СПАЛЕНАЯ ВЕСКІ (гіст.). Вёска Падавородля знаходзілася за 1 км на поўдзень ад в. Храпакі. У 1942 г. нямецка-фашысцкія карнікі загіблі 21 жыхара Падавородня, вёску (19 двароў) спалілі. Пасля вайны не адрадыліся. Увеквечана ў мемарыяльным комплексе Хатыня.

в. Папаратна, Запольскі сельсавет

863. МАГІЛА САВЕЦКАГА ВОІНА (гіст.). На могілках. Воін загінуў у 1944 г. У 1967 г. на магіле пастаўлена стэла.

в. Парастыяна (не існуе), Запольскі сельсавет

864. МЕСЦА СПАЛЕНАЯ ВЕСКІ (гіст.). Вёска Парастыяна знаходзілася за 3 км на ўсход ад в. Каныкі.

У сакавіку 1942 г. супраць партызан 1-й Беларускай брыгады (камандір — М. П. Шмыроў) гітлераўцы пачалі карную аперацыю. Яны ўвараліся ў вёску, расстралялі 60 не жыхароў, а вёску (20 двароў) спалілі. Пасля Вялікай Айчыннай вайны не адрэдаляліся. У 1965 г. на месцы расстраляў мірных жыхароў пастаўлена стала.

в. Паўлавічы, Ноўкіскі сельсавет

865. РАДЗІМА ДАЎБЕШКІНА Пятра Лукіча (гіст.).

Герой Савецкага Саюза П. Л. Даўбешкін нарадзіўся 25.9.1912 г. ў сялянскай сям'і. Член КПСС з 1931 г. У 1934 г. скончыў Віцебскі фінансава-эканамічны тэхнікум, у 1937 г. — Сумскую артылерыйскую школу. У Чырвонай Арміі з 1934 г. ў Вялікую Айчынную вайну з 1941 г. на Калянінскім, Бранскім, Цэнтральным і 1-м Украінскім франтах. Вызначыўся 22.9.1943 г. пры фарсіраванні Дняпра на паўднёвым захад ад Пераслава-Хмельніцкага. Мінамётны дывізіён быў у чале з гвардыі капітанам П. Л. Даўбешкіным першым дасягнуў правага берага і адрыў агонь на ворака. Было адбіта 8 варажых контратак, загінула каля 5 рот гітлераўцаў. Загінуў 3.10.1943 г. ў баі. Пахаваны ў с. Тамань Ніжэйскай вобл. 17.11.1943 г. П. Л. Даўбешкіну прысвоена званне Героя Савецкага Саюза. На доме, дзе нарадзіўся П. Л. Даўбешкін, і на будынку школы ў в. Ноўка, у якой вучыўся, устаноўлены мемарыяльныя дошкі.

Літ. Навечно в сердце народом... 3 изд. — Мн., 1984. *М. М. Козакоўска.*

в. Пенкавічы, Задуброўскі сельсавет

866. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). На могілках Пахаваны 60 воінаў і партызан, якія загінулі ў 1943—44 гг. у барацьбе супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1958 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Перавод, Ноўкіскі сельсавет

867. МАГІЛА РУБЛЕЎСКАГА АЛЯКСЕЯ Іванавіча (гіст.). За 1 км на поўнач ад вёскі. Савецкі воін А. І. Рублеўскі загінуў у 1944 г. У 1972 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Пестуціца, Цэнтр Зарапаўскага сельсавета

868. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). У цэнтры вёскі, на супраць будынка выкамка сельсавета. Пахаваны 5 воінаў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну ў барацьбе супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1975 г. на магіле пастаўлены абеліск.

860. Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў і партызан.

в. Подвава (не існуе), Курнскі сельсавет

869. МЕСЦА СПАЛЕНАЙ ВЭСКІ (гіст.). Вёска Подвава знаходзілася за 3 км на захад ад в. Курна. 23.5.1943 г. нямецка-фашысцкія захопнікі агубілі 28 жыхароў в. Подвава, спалілі 18 двароў. Пасля Вялікай Айчыннай вайны не адрэдаляліся. У 1958 г. на месцы спаленай вёскі пастаўлены абеліск. Увекавечана ў мемарыяльным комплексе Хатынь.

в. Пудач, Запольскі сельсавет

870. МЕСЦА СТВАРЭННЯ ПАРТЫЗАНСКАГА АТРАДА М. П. ШМЫРОВА (гіст.). У пасёлку Пудач у ліпені 1941 г. з рабочых кардоннай фабрыкі быў арганізаваны партызанскі атрад над камандзіраваннем М. П. Шмырова (з красавіка 1942 г. атрад імя Р. С. Курмылёва 1-й Беларускай партызанскай брыгады). У 1964 г. ў цэнтры вёскі, побач з клубам, у памяць аб стварэнні партызанскага атрада пастаўлены абеліск.

в. Пунішча, Запольскі сельсавет

871. РАДЗІМА ШМЫРОВА Міная Піншавіча (гіст.). Адрэн з арганізатарам і кіраўніком партызанскага руху ў Віцебскай вобл. ў Вялікую Айчынную вайну, Герой Савецкага Саюза М. П. Шмыроў нарадзіўся 23.12.1891 г. Памёр у 1964 г. Пахаваны на ваісковых могілках у Віцебску. У 1975 г. ў вёсцы па радзіме М. П. Шмырова ўстаноўлены абеліск з мемарыяльнай дошкай. Глядзі таксама артыкул № 43 «Магіла Шмырова Міная Піншавіча».

в. Пышыякі, Бабініцкі сельсавет

872. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). Каля школы. Пахаваны 90 воінаў і партызан, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. У 1965 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Рабава, Суражскі пасялковы Савет

873. МЕСЦА ФАРМІРАВАННЯ І БАЗІРАВАННЯ ПАРТЫЗАНСКАЙ БРЫГАДЫ ІМЯ А. Ф. ДАНУКАЛАВА (гіст.). У раёне вёскі сучаснага калгаса «Чырвоны Сцяг» былі сфарміравана і дзейнічала да лістапада 1962 г. партызанская брыгада імя Героя Савецкага Саюза А. Ф. Данукалава (да красавіка 1944 г. называлася брыгада «Аляксей»). Штаб брыгады размяшчаўся ў в. Дантава.

Брыгада была створана паводле ўказання Віцебскага падпольнага абкома КП(б)У у красавіку 1942 г. на базе атрада «Радзіма», «Кропакі», «Атрада ворагам» (потым «Смерць ворагам»). Дзейнічала на тэрыторыі Смаленскай (Каспяляніч р-н) вобл. РСФСР, Віцебскай (Аршанскі, Багушэўскі, Бешанковіцкі, Віцебскі, Лёўненскі, Суражскі, Ушацкі, Чашніцкі р-ны) і Вілейскай (Пілецкі р-н) абласцей БССР.

Камандзіры брыгады — А. Ф. Данукалаў (красавік 1942 г. — красавік 1944 г., загінуў), В. А. Блахіч (красавік — ліпень 1944 г.), камісары — І. А. Паўлюкоўскі (красавік — май 1942 г., загінуў), А. Ц. Шчарбакоў (май 1942 г. — май 1943 г.), І. І. Старавойтаў (май 1943 г. — ліпень 1944 г.), начальнікі штаба — А. С. Гайдучок (красавік — ліпень 1942 г.), Я. М. Антонава (ліпень — верасень 1942 г.), Ф. І. Пласкуноў (верасень 1942 г. — красавік 1944 г.), І. П. Пімеяў (май — ліпень 1944 г.).

Партызаны брыгады ў 1942 г. разграмілі варажыя гарнізоны ў вёсках Шапурова, Будаяніка, Лішчова Суражскага, Стасева Лёўненскага р-наў, удаліліся ў баях супраць карнікуў, сістэматычна праводзілі дыверсіі на чыгунках Віцебск — Орша, Віцебск — Смаленск, Полацк — Маладзечна, на шашэйных дарогах Віцебск — Волія, Віцебск — Лёзна, Віцебск — Іванавічы — Панаўце, Сліно — Віцебск, Лель — Віцебск, Чашнічкі — Бешанковічы і інш. Актыўна ўдзельнічалі ў «роўкавай вайне». 1.7.1944 г. брыгада ў складзе 12 атрадаў (1817 партызан) алучалася з Чырвонай Арміяй.

У 1976 г. ў гонар балях дзейнасці брыгады на будынку праўлення калгаса «Чырвоны Сцяг» устаноўлена мемарыяльная дошка.

Літ. Всеісторное партизанское движение в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июль 1941 — июль 1944). Документы и материалы. Т. 1—3. — Мн., 1967—78; Лобанок В. Е. Партизаны призывают бой. — Мн., 1978; Игнатов В. В боях за Родину. — 3 изд. — Мн., 1964; Лобанок В. П. Л. Мн. — александровские Записки партизанского разведчика. — 2 изд. — Мн., 1979. *В. М. Басков.*

в. Раіна, Варопаўскі сельсавет

874. ГАРАДЗІШЧА, КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.).

874а. Гарадаішча. За 4 км на ўсход ад вёскі, на левым беразе р. Вымяніка, на ўрочышчы Жука-нэрава, на гары (вышыня 20 м), якая абкружана балотам. Пляцоўка амаль круглая, памерам 46×40 м. На схілах гары 2 валы і 2 равы. Даследаваў у 1972 г. і 1978 г. Г. В. Штыхаў, у 1981 г. абследаваў Л. У. Калядзінскі. Культурны пласт каля цэнтры пляцоўкі 0,3 м. Знойдзеныя лішчы посуд. Помнік дагэтуда 6—8 стагоддзяў н. э., адносіцца да культуры тыпу верхняга пласта Бандарэўчыцы.

Матэрыялы раскопак захоўваюцца ў Інстытуце гісторыі АН БССР.

874б. Курганны могільнік. За 18 км на ўсход ад вёскі, на правым беразе р. Вымяніка, на краі поля. 3 курганы вышыняй 1,5—2 м, дыяметрам 10—12 м. Абследаваў у 1972 г. Г. В. Штыхаў. Раскопкі не праводзіліся.

Літ.: Штыхов Г. В. Раскопки в Витебске и его окрестностях.—У кн.: Археологические открытия 1972 года. М., 1973.

в. Рудзі, Поўкінекі сельсавет

875. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахаваны 243 воіны і партызаны, якія загінулі ў чэрні 1944 г. ў баіх за вызваленне Віцебска ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1958 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Сааны (не існуе),

Запольскі сельсавет

876. МЕСЦА СПАЛЕНАЯ ВЕСКІ (гіст.). Вёска Сааны знаходзілася за 3 км на паўночны ўсход ад в. Сапрыны. У снежні 1942 г. нямецка-фашысцкія захопнікі агублілі 21 жыхара, вёску (40 двароў) спалілі. Пасля вайны не адрадыліся. Увекачэна ў мемарыяльным комплексе Хатынь.

в. Сакольнікі,

Вымяніцкі сельсавет

877. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). На захаднай ускраіне вёскі. Пахаваны 137 воінаў, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. У 1956 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Сакольнікі, Мааляўскі сельсавет

878. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). За 1 км на паўднёвы ўсход ад вёскі, паміж нагорамі, на ўрочышчы Кахоўка (былы майтан). 57 насенняў вышыняй 1—1,5 м, дыяметрам 5—7 м. Даследаваў у 1891 г. Е. Р. Раманав, які раскапаў 3 курганы. У першым выяўлены 3 вядзіцы. Каля аднаго лішкаў жалезныя нож і гаршчок. У другім кургане пры касціку знойдзена хрусцяваляная шаранадобная падарка, у трэцім — рэшткі трунапаўнення, кромьні і рыбадоўны кручок. Абследавалі ў 1972 г. Г. В. Штыхаў, у 1981 г.

877. Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў.

Л. У. Калядзінскі. Могільнік належаў крывічам.

Матэрыялы раскопак 1891 г. захоўваюцца ў Дзяржаўным Гістарычным музеі ў Маскве.

Літ.: Романов Е. Р. Раскопки в имени Каховка Витебского уезда.—У кн.: Древности Труды Московского археологического общества. М., 1900, т. 10.

Г. В. Штыхаў.

в. Саепоўка, Поўкінекі сельсавет

879. МАГІЛА ПАШЫЁКА Барыса Литваніча (гіст.). На тэрыторыі санаторыя «Саепоўка». Гвардыі старшы лейтэнант Чырвонай Арміі Б. А. Папшук загінуў у 1944 г. У 1959 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Саўчонкі,

Мааляўскі сельсавет

880. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). Побач з вёскай, каля чыгуны. Пахаваны 123 воіны і партызаны, якія загінулі ў 1944 г. ў баіх супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1957 г. на магіле пастаўлены абеліск.

881. КУРГАННЫ МОГІЛЬНІК (археал.). Каля грамадзянскай дарогі, якая ідзе на захад ад вёскі, у лесе. 6 курганоў (2 добра захаваліся, 4 пашкоджаны вмяці) вышыняй 1—3 м, дыяметрам 8—12 м. Выявіў і абследаваў у 1972 г. Г. В. Штыхаў. Раскопкі не праводзіліся.

в. Скрыдлена,

Замастоцкі сельсавет

882. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). На могілках. Пахаваны 10 воінаў і партызан, якія загінулі ў баіх супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў пры вызваленні раёна. Сярод пахаваных — Герой Савецкага Саюза Павел Ананіевіч Крыванос.

П. А. Крыванос нарадзіўся ў 1920 г. ў в. Альхоўка Калічускага р-на Магілёўскай вобл. ў сям'і сільскай спадч. Член ВЛКСМ. У 1940 г. скончыў Багуськія асэтэхнічны тэхнікум. У Вялікую Айчынную вайну на фронце з 1941 г. Вызначыўся пры ліквідацы варажэй групы каля Віцебска. 27.6.1944 г. намандзір танкавага ўзвода малодшы лейтэнант П. А. Крыванос уступіў у аддзяленне за самаходнай гарматай «фердынанд» і заславіў браней свайго танка такіх камандзіраў палка. Цяжка паранены, ён не пакінуў поля бою і працягнуў камандаваць узводам. Памёр ад ран 27.8.1944 г. 24.3.1945 г. П. А. Крываносу прысвоена званне Героя Савецкага Саюза. Яго імя названа вуліца, імя героя прысвоена школе ў г. в. Калічэў.

У 1959 г. на магіле пастаўлены абеліск. У 1965 г. ў гонар П. А. Крываноса каля абеліска ўстаноўлена мемарыяльная дошка.

Літ.: История Великой Отечественной войны Советского Союза. 1941—1945. Т. 4.—М., 1962; Освобождение Белорусии. 1944.—2 изд.—М., 1974; Навечно в сердце народа.—3 изд.—Мин., 1984.

М. К. Гомалеў.

в. Слабада,

Задуброўскі сельсавет

883. ПОМНІК ЛЕНІНУ Уладзіміру Ільічу (гіст.). Каля будынка праўлення калгаса імя У. І. Леніна. Бюст У. І. Леніна ўстаноўлены ў 1965 г.

в. Старое Сало,

Ляцканскі сельсавет

884. БРАЦКАЯ МАГІЛА САВЕЦКІХ ВОІНАЎ І ПАРТЫЗАН (гіст.). У цэнтры вёскі. Пахаваны 2543 воіны і партызаны, якія загінулі пры вызваленні раёна ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Сярод пахаваных — Герой Савецкага Саюза Фёдар Пятровіч Ерыкаў і Уладзімір Паўлавіч Краўчэў.

Ф. П. Ерыкаў нарадзіўся 30.5.1918 г. ў с. Архангельскае Міласлаўскага р-на Раанскай вобл. ў сям'і сямісільскай сям'і. Член КПСС з 1942 г. У Чырвонай Арміі з 1938 г. З 3 першых дзён Вялікай Айчынай вайны на Паўночна-Заходнім, Калінінскім, Заходнім і 3-м Беларускам франтах. Вызначыўся 25—27.6.1944 г. пры вызваленні Віцебшчыны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Артылерыя пад камандаваннем гвардыі старшага лейтэнанта Ф. П. Ерыкава анішчыла каля 200 фашыстаў, 40 аўтамабіляў, 12 павозак з грузам. Сам Ф. П. Ерыкаў анішчыў каля 40 гітлераўцаў. Загінуў у баі 27.6.1944 г. 24.3.1945 г. Ф. П. Ерыкаву прысвоена званне Героя Савецкага Саюза.

884. Помнік на брацкай магіле савецкіх воінаў і партызан.

У. П. Крабў нарадзіўся 5.7.1921 г. ў с. Ляска Слабодскага р-на Кіраўскай вобл. У Вялікую Айчынную вайну на фронце з 1943 г., лейтэнтант, камандзір танка 259-га танкавага батальёна 143-й танкавай брыгады. Учас прарыву варожай абароны 6.10.1943 г. ў раёне вёскі Рассядзеіне і Вялікай Будніца Мухаўскага р-на танк У. П. Крабва знішчыў працівацкавую гармату і 3 агінчыя кропкі. Пры разведцы каля в. Востраў захавіў батарэю палівых гармат і склад боепрыпасу. Рукаводзіў на прасёлках адразаў адрокд каляны ворага. Каля в. Марчанкі на працягу двухгадзіннага бою знішчыў 2 гарматы і 5 кулямётаў, 3 аўтамашыны з грузам і да 20 гітлераўцаў, а каля в. Жукава — 3 кулямёты і 2 аўтамашыны. 9.10.1943 г. У. П. Крабў быў цяжка паранены, але не пакінуў поля бою. Загінуў у боі 10.2.1944 г. 4.8.1944 г. У. П. Крабву прысвоена званне Героя Савецкага Саюза. Яго імем названы саўгас у Віцебскім р-не.

У 1954 г. на магіле пастаўлены 2 абеліскі.

Літ.: Павучо в сердце народном.— 3 изд.— Мн., 1984. М. К. Кошалеў.

885. ГАРАДЗІШЧА, СЕЛІШЧА, КУРГАННЫЯ МОГІЛЬНІКІ (археал.).

885а. Гарадзішча. За 2,5 км на поўдзень ад вёскі, на мысе правага берага Заходняй Дзвіны. Плянцоўка памерам 30×70 м, вышыня над поймай 20 м, з боку поля ўмацавана валам вышыняй каля 1,2 м. У 1928 г. даследаваў А. М. Ляўданскі. У трашні даўняйшай 11 м і тыршчэй 3 м

выяўлены культурны пласт 0,5—1 м, у ім знойдзены ліпяны гладкасецная і штыраваная кераміка, 2 жалезныя нажы, абломак жалезнай дужкі, копія жывіт. Абследавалі ў 1972 г. Г. В. Штыхаў, у 1981 г. Л. У. Калядзінскі. Гарадзішча адносіцца да шпярэдадзінскай культуры і датуецца 3—4 стагоддзямі н. э.

885б. Селішча. З в. 3 заходняга боку гарадзішча. Памер 200×50 м. Даследавалі ў 1928 г. А. М. Ляўданскі і С. А. Дубінінкі. Знойдзены ў агаленых кераміка даўняе аднесці помнік да 3-й чвэрці 1-га тысячагоддзя н. э.

885в. Курганныя могільнікі. На тэрыторыі селішча. 16 насыпаў, з іх 2 доўгія. Вышыня круглых у плане курганоў 1,5 м, дыяметр 8—10 м, даўжыня доўгіх курганоў 20—25 м, тырня 8—10 м, вышыня 2,5 м. Даследавалі ў 1928 г. А. М. Ляўданскі і С. А. Дубінінкі, якія раскапалі 4 насыпы. У адным з іх былі знойдзены ронкі керамічныя і ліпныя і ганчарныя гаршкі. У 1973 г. могільнік абследаваў Г. В. Штыхаў. Курганы датуецца 9—10 стагоддзямі, належалі крывічам.

885г. Курганныя могільнікі-2. За 1 км на ўсход ад вёскі. Захаваліся 3 насыпы (2 на полі, 1 у лесе) вышыняй 1—1,5 м, дыяметрам 8—10 м. У 1973 г. адлік курган даследаваў Г. В. Штыхаў. Знаходка не была. Датуюцца помнік 2-й палавінай 1-га тысячагоддзя н. э.

885д. Курганныя могільнікі-3. Мясцова назва Французскі Магілы. За 1,8 км на ўсход ад вёскі, у лесе, за дарогай. 12 насыпаў вышыняй 1,8—2 м, дыяметрам 10—14 м. Выявілі і абследаваў у 1981 г. Л. У. Калядзінскі. Раскопкі не праводзіліся.

Матэрыялы раскопак гарадзішча, селішча і курганнага могільніка-1 захоўваюцца ў Інстытуце гісторыі АН БССР.

Літ.: Ляўданскі А. М. Археалагічныя даследаў у Віцебскай акрузе.— Запіскі аддзела гуманітарных наву Беларус. Акад. навук, 1930, кн. 11. Працы археалагічнай камісіі, т. 2.

Л. У. Калядзінскі, Г. В. Штыхаў.

в. Стасенкі, Суражскі паясковы Савет

886. МАГІЛА МІНАЧКІНА Івана Мікітавіча (гіст.). На ўсходзе вёскі, каля шашы Сураж—Веліж. Савецкі

885а. Гарадзішча.

воін І. М. Міначкін загінуў у лютым 1942. У 1965 г. на магіле пастаўлены абеліск.

в. Стукальня (не існуе), Суражскі паясковы Савет

887. МЕСЦА СПАЛЕНАЯ ВЕСКІ (гіст.). Вёска Стукальня знаходзілася на 1,5 км на паўночны ўсход ад в. Уласава. 11.11.1942 г. нямецка-фашысцкія захопнікі загіблі 30 жыхароў в. Стукальня, вёску (13 двароў) спалілі. Пасля вайны не адраджаліся. Увекавечана ў мемарыяльным комплексе Хатынь.

в. Стэськава (не існуе), Залопскі сельсавет

888. МЕСЦА СПАЛЕНАЯ ВЕСКІ (гіст.). Вёска Стэськава знаходзілася за 1—2 км на поўдзень ад в. Храпакі. У 1942 г. нямецка-фашысцкія захопнікі загіблі 20 жыхароў в. Стэськава, вёску (11 двароў) спалілі. Пасля вайны не адраджаліся. Увекавечана ў мемарыяльным комплексе Хатынь.

в. Суднікі, Заропацкі сельсавет

889. РАДЗІМА СУРГАНОВА Фёдра Анісімавіча (гіст.).

Савецкі дзяржаўны і партыйны дзеяч, адзін з арганізатараў і кіраўнікоў камсамольскага падполля і партызанскага руху на Беларусі ў Вялікую Айчынную вайну Ф. А. Сургану нарадзіўся 25.5.1911 г. ў сялянскай сям'і. Член КПСС з 1940 г. Скончыў сельгасгаспадарчы тэхнікум (1928 г.). Працаваў атрапамом Калгасцэнтра, Наркамзема БССР (1931—34 гг.). У 1939 г. скончыў Беларускі сельгасгаспадарчы Інстытут і працаваў сакратаром Горкаўскага райкома ЛКСМБ, першым сакратаром Магілёўскага абкома ЛКСМБ. З лістапада 1941 г. сакратар Смярдзінскага гаркома ВЛКСМ. У 1942—45 гг. сакратар ЦК ЛКСМБ.

У пачатку Вялікай Айчынай вайны Ф. А. Сургану ў складзе Магілёўскага абласнога штаба партызаннага аналітычнага зваймаў пдаборам камсамольцаў у атрады зніпчальніцкай танкаў, фарміраваннем атрадаў самаабароны, рыхтаваў камсамольскіх работнікаў для падпольнай работы ў тыле ворага. У 1942—43 гг. у складзе апартызанскай групы ЦК КП(б)Б і Беларускага штаба партызанскага руху на Калінінскім фронце. З 3 жніўня 1943 г. да ліпеня 1944 г. ў тыле ворага, упунаважаны ЦК КП(б)Б і Цэнтральнага штаба партызанскага руху, адзін з кіраўнікоў партызанскага руху і камсамольскага падполля ў Вілейскай, Баранавіцкай і Беластоцкай абласцях. У 1947—54 гг. другі сакратар Мінскага абкома КПБ, у 1954—55 гг. старшын Мінскага аблвыканкома, у 1955—56 гг.—першы сакратар Мінскага абкома КПБ. З жніўня 1956 г. сакратар, з красавіка 1959 г. другі